

"KYL MÄ AINAKIN SAAN VAIKUTTAA SIIHEN, ETTÄ KEHEN MÄ PIDÄN YH- TEYTTÄ"

Perheeseen sijoitettujen nuorten kokemuk-
sia yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma	
Työn tekijä(t) Elisa Reinikainen, Mari Reis	
Työn nimi ”Kyl mä ainakin saan vaikuttaa siihen, että kehen mä pidän yhteyttä” Perheeseen sijoitettujen nuorten kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin	
Päiväys	1.6.2015
Sivumäärä/Liitteet	48/6
Ohjaaja(t) Auli Pohjolainen ja Anne Walden	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyö oli laadullinen tutkimus, jossa tutkittiin perheeseen sijoitetun nuoren kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin sijaishuollon aikana. Tutkimus tehtiin yhteistyössä opinnäytetyömme toimeksiantajan Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikön kanssa. Tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa ja tuoda nuoren mielipide häntä koskevista asioista esiin.</p> <p>Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Teemahaastattelu suoritettiin ryhmähaastatteluna. Tutkimus sisälsi kaksi ryhmähaastattelutilaisuutta. Haastateltavina oli seitsemän perheeseen sijoitettua 13–17 –vuotiasta nuorta. Analysointimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia.</p> <p>Nuorten läheissuhteet olivat monimuotoisia. Läheisiksi koettiin sijaisperheenjäseniä, biologisen perheenjäseniä, sukulaisia ja kavereita. Yhteydenpito läheisiin toteutui soittamalla, viesteillä, vierailuilla läheisten luona ja sosiaalisen median kautta. Tapaamiset biologisten vanhempien kanssa olivat useimilla nuorilla säännöllisiä. Suurimmalla osalla nuorista ei ollut pettymyksiä yhteydenpidossa.</p> <p>Nuoret kokivat voivansa itse vaikuttaa yhteydenpitoon ja heidän mielipiteensä otettiin huomioon yleisesti. Nuoret kokivat sijaisvanhempien tukevan yhteydenpitoa läheisiin ihmisiin. Nuorten mielestä sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien yhteistyö sujui hyvin. Nuorten kokemukset sosiaalityöntekijän tuesta olivat vaihtelevia. Nuorten toiveista nousi esille yhteydenpidon lisäys vanhempiin, mielipiteen huomioon ottaminen ja yhteydenpidon säännöllisyys.</p>	
Avainsanat Sijaishuolto, perhehoito, nuoret, yhteydenpito, läheiset, osallisuus	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Elisa Reinikainen, Mari Reis			
Title of Thesis "Yes I at least get affected by that whom I keep contact" Family invested young experiences of contacts with close people			
Date	1.6.2015	Pages/Appendices	48/6
Supervisor(s) Auli Pohjolainen and Anne Walden			
Client Organisation /Partners Northern Savo Child Protection Development Unit			
<p>Abstract</p> <p>Our thesis is a qualitative examination, which research the experiences of a young family invested contacts with close people during the foster care. The research was made in cooperation with North-Savo childprotection development. The aim of this research was to get information and to bring the young of opinion on matters concerning them out.</p> <p>The research material was collected by theme interviews. The theme interview was conducted by groupinterview. The research consisted of two group interview occasion. The interviewees were placed in the family of seven young people between the ages of 13-17. The method of analysis was used material oriented content analysis.</p> <p>Youth close relationships were diverse. The close people were experienced foster care members, biological family members, relatives and friends. Communication with the close people realized via phone, mail, visits of close by and through social media. Meetings with the biological parents were the most of young people frequent. The majority of the young people had not disappointments with communication.</p> <p>Young people felt they could influence communication and their opinions taken into account in general. Young people experienced that foster parents to support communication with close people. Young people thought that the foster parents and the biological parentes collaboration worked well. Youth experiences of social worker support were varied. Young people wishes came to the fore the increase in communication with parents, taking into account the opinion and communication with regularity.</p>			
<p>Keywords</p> <p>Foster care, family care, young people, communication, close people, participation</p>			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	5
2	POHJOIS-SAVON LASTENSUOJELUN KEHITTÄMISYKSIKKÖ	7
3	SIJAISHUOLTO.....	8
3.1	Huostaanotto	9
3.2	Perhehoito.....	12
3.3	Yhteydenpito sijaishuollon aikana.....	14
3.4	Yhteistyö vanhempien kanssa	16
4	NUOREN OSALLISUUS YHTEYDENPIDOSSA.....	18
4.1	Nuoruusikä	18
4.2	Läheisten ihmisten merkitys nuorelle	20
4.3	Nuoren osallisuus yhteydenpidossa.....	21
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	25
5.1	Tutkimusmenetelmä ja kohdejoukko.....	25
5.2	Aineiston keruu.....	26
5.3	Tutkimusaineiston käsittely ja analyysi	29
5.4	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	30
6	TUTKIMUSTULOKSET.....	32
6.1	Nuorten läheiset ja yhteydenpito.....	32
6.2	Nuorten saama tuki yhteydenpidolle	34
6.3	Nuorten mahdollisuus vaikuttaa yhteydenpitoon ja toiveet aikuisille.....	35
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	37
8	POHDINTA.....	41
	LÄHTEET.....	44
	LIITE 1: INFOKIRJE	49
	LIITE 2: HUOLTAJAN SUOSTUMUS.....	50
	LIITE 3: NUOREN SUOSTUMUS.....	51
	LIITE 4: TUTKIMUSLUPAKIRJE	52
	LIITE 5: HAASTATTELURUNKO	53
	LIITE 6: AINEISTON ANALYSOINTI	54

1 JOHDANTO

Lastensuojelu on ollut uutisaiheissa viime aikoina paljon näkyvässä ja lastensuojelusta löytyy ajankohtaisia aiheita, jotka puhuttavat. Lapsen oikeudet nousevat esille jokaisessa lastensuojelutyön prosessissa. Lapsen ihmisoikeuksien kunnioittaminen on yksi tärkeimmistä periaatteista lastensuojelutyössä. Suomessa vuonna 1991 voimaan tullessa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa sanotaan, että lapsella on oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos se ei ole lapselle haitallista. Lastensuojelun toimenpiteistä huostaanotto on viimesijaisin keino puuttua lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseen. Huostaanotossa ei voida välttyä ihmisoikeuskysymyksiltä. (Unicef s.a.; THL 2015a)

Lapsella on oikeus pitää yhteyttä läheisiin ihmisiin sijaishuollon aikana. Lapsen etu huomioiden yhteydenpitoa voidaan rajoittaa. Ihmisoikeuksien julistuksen artikla 12 mukaan kenenkään henkilön yksityiselämään, perheeseen, kirjeenvaihtoon tai kotiin ei tule mielivaltaisesti puuttua. Lapsen yhteydenpidossa läheisiin ihmisiin tulee olla selkeät perusteet rajoitteille, jotka on määritelty lastensuojelulaissa. Rajoitustoimenpiteistä yhteydenpidon rajoittaminen koskee myös perhehoidossa olevien lasten ja nuorten läheisten yhteydenpitoa. Lastensuojelulain mukaan perhe tulee jälleen yhdistää ja huostaanotto purkaa heti kuin huostaanotolle ei ole enää perusteita. Yhteydenpito on tärkeä turvata, jotta läheiset suhteet säilyvät ja nuori palaa mahdollisesti kotiin. (United Nations Human Rights s.a.; Lastensuojelulaki L 13.4.2007/417)

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin perheidossa olevien huostaanotettujen nuorten kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin. Aihe on ajankohtainen, koska vuodesta 2012 lähtien tavoitteena on ollut sijaishuollon muodoista perhehoidon aseman vahvistaminen (Heinonen 2011, 1; Lastensuojelulaki L 8.4.2011/316). Perhehoitoon sijoitettujen nuorten yhteydenpitoa on myös tutkittu vähän nuorten näkökulmasta, jonka vuoksi nuorten kokemuksista on tärkeää saada tutkimustietoa. Lähdes ja Nieminen (2014, 7) ovat tutkineet opinnäytetyössään nuorten kokemuksia osallisuudesta ja yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin sijaishuollon aikana laitokseen sijoitettujen nuorten näkökulmasta. Hämäläinen (2012,9) on puolestaan tutkinut väitöskirjassaan perhehoidossa olevien lasten perhesuhteille ja kodille antamia merkityksiä.

Tutkimuksemme tavoitteena oli saada tietoa toimeksiantajallemme Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämisyksikölle nuorten kokemuksista, mitkä antavat mahdollisesti uusia näkökulmia nuorten kanssa työskentelylle ja kehittämistoimenpiteille. Tutkimustehtävänä oli selvittää, miten perheeseen sijoitetut nuoret kokevat yhteydenpidon läheisiin ihmisiin. Tutkimuskysymyksiämme olivat ketkä ovat nuorten läheisiä ja

kuinka nuoret kokevat yhteydenpidon heihin, kuinka nuoret kokevat mahdollisuutensa vaikuttaa yhteydenpitoon sijaishuollon aikana sekä kuinka nuoret kokevat saavansa tukea yhteydenpidolle. Tutkimus on toteutettu laadullisella tutkimusmenetelmällä ja tieto kerättiin teemahaastatteluna. Teemahaastattelun aineiston keräsimme ryhmähaastatteluna. Tutkimuksen kohdejoukkoon kuului seitsemän 13-17-vuotiasta nuorta.

Opinnäytetyömme prosessi alkoi yhteydenotolla Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikköön. Otimme yhteyttä toimeksiantajaan tammikuussa 2013 ja esitimme toivetta opinnäytetyöstä. Tutkimuksemme aihe valikoitui toimeksiantajan tarpeesta ja meidän kiinnostuksesta tutkia nuoria lastensuojelussa. Molempien opinnäytetyön tekijöiden kiinnostuksen kohteena on ollut opintojen alusta saakka lastensuojelu, joten opinnäytetyö tuki laajemmin molempien kiinnostuksen kohteita ja tulevaisuuden tavoitteita. Omia henkilökohtaisia tavoitteitamme olivat teorian syventäminen, tutkimusprosessin läpi saattaminen eettisyyttä kunnioittaen, ammatillinen kasvu ja näkemysten laajentaminen lastensuojelussa.

2 POHJOIS-SAVON LASTENSUOJELUN KEHITTÄMISYKSIKKÖ

Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö on lastensuojelupalveluita tuottava ja kehittävä organisaatio. Toiminnassa on mukana 14 Pohjois-Savon kuntaa. Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikön päätoimipiste sijaitsee Siilinjärvellä. Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikköön kuuluvat kunnat ovat Siilinjärvi, Juankoski, Joroinen, Kaavi, Keitele, Lapinlahti, Leppävirta, Pielavesi, Rautalampi, Rautavaara, Suonenjoki, Tervo, Varkaus ja Vesanto. Lisäksi Kuopio ostaa perhehoidon tukipalveluiden koordinoitua. (Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö, 2013.)

Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö tarjoaa monipuolisia lastensuojelun asiantuntijapalveluita. Lastensuojelun perhehoitoon liittyviä palveluita ovat tuki- ja sijaisperheiksi ryhtyvien henkilöiden PRIDE-ennakkovalmennus, sijaisvanhempien rekrytointi ja tuki. Kehittämissyksikkö ja kunnan sosiaalityöntekijä etsivät yhdessä lapsen tarpeita vastaavan hoitopaikan ja ovat mukana lapsen sijoitusprosessissa alusta alkaen. Vertaistyyryhmillä tarjotaan tukea lapsille, vanhemmille sekä tuki- ja sijaisperheille. Perhehoidon tietopaketti, toimintaohjesuositukset, koulutukset ja konsultaatiot ovat lisäksi osa monipuolista palvelukokonaisuutta. Ammattikorkeakoulut ja yliopistot ovat tehneet useita opinnäytetöitä ja pro graduja Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikölle vuosina 2006–2013. Tutkimuksia on tehty lasten, vanhempien, sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmista. (Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö, 2013.)

Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö kehittää lastensuojelua maakunnallisesti ja on mukana myös valtakunnallisissa hankkeissa. Yksikkö on mukana pilotti-alueena Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projektissa 2013–2016. Projektin taustalla on Pesäpuun vaalima arvo, läheisten ihmisten merkitys lapselle. Lapsen läheisten ihmisten kartoittaminen tulisi olla osa kaikkia lastensuojelun vaiheita. Lähemmäs-projektin avulla pyritään edistämään lasten ja läheisten osallisuutta ja kuulluksi tuleamista eli kokemusasiantuntijuuden vahvistamista on osa lastensuojelun kehittämistä. Projektin tavoitteena on myös tukea läheisverkoston avulla lapsia ja perheitä. Pyrkimyksenä on löytää ratkaisumalleja läheisjärjestelyiden avulla lastensuojelun haastaviin tilanteisiin. Myös lapsilähtöisten työtapojen luominen läheissuhteiden huomioimiseen on yksi projektin tavoitteista. (Lahtinen 2013; Pesäpuu ry 2010.)

3 SIJAISHUOLTO

Lapsen sijoitus tarkoittaa lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsi voidaan sijoittaa erilaisilla päätöksillä avohuollon tukitoimena, huostaanotettuna, kiireellisesti sijoitettuna sekä hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä. (Saastamoinen 2010, 4-5.) Sijaishuolto kattaa vain sosiaalilautakunnan huostaanotetun lapsen, kiireellisesti sijoitetun tai hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä sijoitetun lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle (Pösö 2004, 202). Sijaishuollon tavoitteena on lapsen tavallisen arjen ja läheisten ihmissuhteiden toteuttaminen. Sijaishuoltopaikkaa valittaessa on otettava huomioon huostaanoton perusteet ja mahdollisuudet läheisten ihmissuhteiden ylläpidolle. Sijaishuoltopaikka ei saa hankaloittaa yhteydenpitoa läheisiin ihmisiin. Mahdollisuuksien mukaan myös lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta tulee ottaa huomioon (Lastensuojelulaki L 8.4.2011/316).

Sijaishuollon muotoja on erilaisia. Lastensuojelun sijaishuoltoa voidaan toteuttaa muun muassa perhekodissa, ammatillisessa perhekodissa tai lastensuojelulaitoksessa. (Saastamoinen 2010, 7.) Perhehoidon asemaa sijaishuollossa on alettu viime vuosina vahvistaa. Vuonna 2011 lastensuojelulakiin hyväksyttiin muutos, jonka mukaan lapsen sijaishuolto voidaan järjestää laitoshuoltona vain, jos lapsen sijaishuolto ei toteudu lapsen edun mukaisesti perhehoidossa. Lakimuutos on otettu käyttöön vuoden 2012 alusta. (Heinonen 2011, 1; Lastensuojelulaki L 8.4.2011/316.) Nuorten kohdalla sijoituspaikkana ovat pääsääntöisesti nuorten laitokset tai ammatilliset yksityiset perhekodit. Nuorten ongelmien suuruuden ja vallitsevan toimintakulttuurin nähdään vaikuttavan siihen, että perhehoitoa on käytetty nuorten sijoituksissa vähemmän. Monet nuoret kuitenkin hyötyisivät sijaisperheessä elämisestä esimerkiksi silloin, kun sijoituksen syy ei ole nuorella itsessään. (Perhehoitoliitto ry s.a.a.)

Lapsella on oikeus laadukkaaseen ja hänen yksilölliset tarpeet huomioon ottavaan sijaishuoltoon. Sijaishuollon kehittämistyön yksi tärkeimmistä tuotoksista ovat Laituri-projektissa syntyneet valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit (2001–2004), jotka ohjaavat kiinnittämään huomiota sijaishuollon laatuun lapsen näkökulmasta. Laadun kriteereitä on ollut luomassa kuusi pilottiryhmää ympäri Suomea. Yhteensä yli 100 henkilöä 70:stä lastensuojelualan organisaatiosta on ollut projektissa mukana. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 5–6.)

3.1 Huostaanotto

Lain mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on otettava lapsi huostaan, jos lapsen huolenpidossa on puutteita tai kasvuolosuhteet ovat muuten vakavasti vaaraksi lapsen terveydelle tai kehitykselle. Huostaanotto on myös toimeenpantava, jos lapsi käyttää päihteitä vaarantamalla näin vakavasti terveytensä ja kehityksensä. Myös lapsen tarpeeksi vakava rikollisuus on huostaanoton peruste. Huostaanoton edellytyksenä on, etteivät avohuollon tukitoimet ole riittäviä ja huostaanotto on lapsen edun mukainen. Huostaanottoon liittyvät järjestelyt hoitaa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä yhdessä toisen lastensuojelun työntekijän kanssa. (Lastensuojelulaki L 13.4.2007/417.)

Huostaanoton jälkeen suurin osa huoltajan tehtävistä siirtyy sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Lapsen huolto säilyy sijaishuollon aikana kuitenkin rajoitettuna huoltajilla. Lapsen huollon kokonaan voi viedä vain tuomioistuimen päätös. Toimielin päättää ainostaan sijaishuollon tarkoitukseen liittyvistä asioista, kuten lapsen olinpaikasta, hoidosta ja kasvatuksesta sekä valvonnasta ja huolenpidosta. Lisäksi toimielin päättää edellä mainittujen asioiden toteuttamiseksi tarvittavasta opetuksesta ja terveydenhuollosta. Päätöksiä tehtäessä tulee ottaa huomioon lapsen etu ja pyrkiä yhteistoimintaan lapsen, lapsen vanhemman ja huoltajan kanssa (Saastamoinen 2010, 139–143).

Huostaanotto on lakkautettava heti, kun edellytyksiä sille ei enää ole. Viimeistään se päättyy, kun lapsesta tai nuoresta tulee täysi-ikäinen. (Mikkola 2004, 77.) Huostaanottoa ei saa päättää, jos se on lapsen edun vastaista. Kun lapsen asioita vastaava sosiaalityöntekijä tarkistaa asiakassuunnitelmaa, tulee hänen arvioida, täyttyvätkö edellytykset huostaanoton jatkamisesta. Arviointi tulee myös toteuttaa, jos lapsi tai huoltaja hakee lopettamista huostaanotolle tai siihen löytyy muu syy. Arvioidessa mahdollista huostaanoton lopettamista on otettava huomioon lapsen ja sijaishuolto- paikan välinen kiintymyssuhde, sijoituksen kesto, lapsen ja vanhempien yhteys ja lapsen mielipide. (Lastensuojelulaki L 30.12.2010/1380.)

Lapselle tulee kertoa iän ja kehitystason mukaisesti, miksi hänet on otettu huostaan ja mitä toimia tehdään. Lapselle tulee järjestää riittävästi henkilökohtaisia tapaamisia tapaamisia hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa tai muun lastensuojelun työntekijän, jolloin on mahdollisuus keskustella lasta koskevista asioista ja sijaishuollosta. (Lastensuojelulaki L 13.4.2007/417.)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lasta henkilökohtaisesti tarpeeksi usein, mikä on kirjattava asiakassuunnitelmaan. Tapaamisten järjestäminen on tarkoitus toteuttaa yhteistyössä huoltajan tai lapsen kasvattajan kanssa. Tarvittaessa sosiaalityöntekijällä on oikeus tavata lapsi ilman huoltajan suostumusta, mutta syyt on tultava asiakirjoissa esille. Tässä tulee ottaa huomioon lapsen ikä, kehitys, olosuhteet ja lapsen etu. Jos se ei ole lapsen edun vastaista, tapaamisesta on ilmoitettava huoltajalle. Lisäksi lasten asiassa tulee järjestää neuvotteluja, joihin osallistuu tilanteen mukaan lapsi, vanhemmat ja huoltajat, lapsen kasvatuksesta vastaavat henkilöt, muut läheiset sekä yhteistyötahot. (Lastensuojelulaki L 13.4.2007/417.)

Jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tehdään asiakassuunnitelma, jos asiakkuus jatkuu lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen. Asiakassuunnitelma laaditaan ja tarkistetaan yhdessä lapsen ja huoltajan kanssa tai lapsen laillisen edustajan, kasvattajan, vanhemman sekä läheisen kanssa. Asiakassuunnitelma on käytävä läpi vähintään kerran vuodessa ja tarvittaessa tilanteen mukaan. Asiakassuunnitelmassa on oltava asiat, joihin pyritään tekemään muutosta, lapsen ja perheen tuen tarve ja palvelut näihin sekä arvioitu aika muutosten saavuttamiseksi. Jos asianosaisilla on eriäviä näkemyksiä tuen tarpeesta tai palveluista, ne on oltava esillä asiakassuunnitelmassa. (Lastensuojelulaki L 13.4.2007/417.)

Huostaanotetun lapsen asiakassuunnitelmassa tuodaan esille myös sijaishuollon tarkoitus, tavoitteet, erityistuen ja avun järjestäminen lapselle, vanhemmille, huoltajille ja lapsen kasvatuksesta vastaaville. Asiakassuunnitelmassa on oltava, kuinka yhteydenpito ja yhteistoiminta järjestetään lapsen vanhempien ja lapselle läheisten kanssa. Näin asiakassuunnitelmaan kirjataan, kuinka tavoite perheen jälleen yhdistämisestä eli huostaanoton päättämisestä lapsen etu huomioiden toteutetaan. Huostaanotetun lapsen vanhemmille tehdään lisäksi erillinen asiakassuunnitelma vanhemmuuden tukemiseksi. Asiakassuunnitelman ohelle voidaan tehdä myös erillinen hoito- ja kasvatussuunnitelma. (Lastensuojelulaki L 13.4.2007/417.)

Huostaanoton yleisimmät yksittäiset syyt ovat väkivalta 63 %, päihteiden käyttö 63 % ja mielenterveysongelmat 57 %. Asiakirjoissa vanhempien mielenterveys mainittiin 27 % ja lapsen mielenterveys 37 % huostaanoton syynä. Yleisimmin väkivallan tekijä oli joko isä tai poika ja väkivallan uhri äiti tai tyttö. 69 %:ssa huostaanoton syistä väkivallan tekijänä oli vanhempi ja 31 %:ssa lapsi. 44 %:ssa huostaanoton päätöksissä oli maininta vanhempien päihteidenkäytöstä ja lasten päihteidenkäytöstä 24 %:ssa. Erityisesti asiakirjoissa päihteidenkäyttöä esiintyi yksinhuoltaja äideillä, joilla 37 %:lla oli huostaanottopäätöksissä viitattu päihteidenkäyttöön. Lasten mielenterveydessä yleisiä oireita olivat masennus ja ahdistus. Lapsen itsetuhoisuus esiintyi

jopa viidesosassa asiakirjoista. Mielenterveysongelmat äidillä oli noin neljäsosassa huostaanoton syynä, kuin isän mielenterveysongelmiin mainitsevia syitä oli ainsakaan muutamia. (Hiltola & Heinonen 2009, 49–54.)

Lapsen huostaanotto on kriisi sekä lapsen että vanhemman elämässä. Huostaanottoa edeltää perheessä jo meneillään oleva aikaisempi kriisitilanne, joka on johtanut lapsen kodin ulkopuolelle sijoitukseen. Lapsen huostaanotto voi pahentaa lapsen ja vanhemman kriisiä entisestään. (Suomen kasvatus- ja Perheneuvontaliitto ry 2015). Kujala (2003, 11–12, 18) viittaa lastenpsykiatri Jari Sinkkoseen (2001), jonka mukaan lapsi ja vanhemmat voivat tarvita psyykkistä työtä sijoitusprosessin eri vaiheissa sekä mahdollisessa kotiin palaamisessa. Huostaanoton jälkeen vanhemmat voivat olla kriisihoidon tarpeessa. Myös huolehtiminen lapsen erokriisin hoitamisesta on tärkeää lapsen sijoitukseen sopeutumisessa. Lapsen kannalta vanhempien tukeminen on tärkeää, sillä se voi säilyttää yhteydenpidon biologiseen vanhempaan. Lapsen on myös tärkeää saada tietää, että vanhempi selviytyy ja saa tukea.

Huostaanoton kriisin voi jakaa Johan Cullbergin kriisinteorian (1973) mukaan neljään vaiheeseen, joita ovat shokkivaihe, reaktiovaihe, käsittelyvaihe ja uudelleen suuntautumisen vaihe (Jokinen 2011, 2). Shokkivaihe kestää hetkestä muutamaan vuorokauteen. Reaktiovaihe kestää muutamasta viikosta muutamaan kuukauteen. Käsittelyvaihe kestää muutamista kuukausista vuoteen ja uudelleen suuntautumisen vaihe vuodesta kahteen. (Tukinet 2009.)

Shokkivaiheessa vanhempi ei pysty käsittämään lapsen huostaanottoa. Reaktio tapahtumaan on järkytys. Arkielämä menee kuin unissakävelijällä ja ympäröivät asiat eivät aiheuta vanhemmassa normaaleja reaktioita. (Jokinen 2004, 11.) Lapsen reaktio tapahtumaan on samankaltainen kuin vanhemmalla, tapahtumaa ei pysty uskomaan. Lapsi voi käyttäytyä normaalisti ja olla osoittamatta mitään reaktioita. Lapsen fyysiset oireet ovat mahdollisia, kuten ruokahaluttomuus, unettomuus ja vilustuminen. (Kujala 2003, 36.)

Reaktiovaiheessa vanhempi tuntee surua ja vihaa. Vanhempi on vihainen muille ihmisille ja itselleen. Vanhempi käy läpi tapahtumia uudelleen, miettien, mitä olisi pitänyt tehdä toisin. Syyllisyyden vuoksi vanhempi voi alkaa vältellä lasta ja sijashuollon työntekijöitä. (Jokinen 2004, 11.) Tässä erokriisin vaiheessa lapsi alkaa tuoda esiin tunteitaan. Lapsi voi olla vihainen, surullinen tai itkuinen. Karkaaminen sijaiskodista ja huonosti käyttäytyminen voivat olla lapsen keinoja päästä takaisin kotiin. Lapselle on apua siitä, että vanhempi tapaa lasta, huolimatta lapsen käyttäytymisestä vanhempaa kohtaan. (Kujala 2003, 37.)

Käsittelyvaiheessa vanhemman suuttumus ja vihantunteet alkavat hävitä. Epätoivo voi aiheuttaa tunteen siitä, ettei millään, eikä kenelläkään ole mitään merkitystä. Elämä voi tuntua tyhjältä sekä sisäisesti että ulkoisesti. Arjen tyhjyyttä vanhempi voi yrittää muuttaa esimerkiksi asuin- tai työpaikkaa vaihtamalla ja uusien asioiden tekemisellä. Myös itsemurha-ajatukset ovat tässä vaiheessa mahdollisia. (Kujala 2003, 32; Jokinen 2004, 11.) Lapsi alkaa erokriisin käsittelyvaiheessa luopua vastarinnasta ja suruntunteet tulevat pinnalle. Lapsen surutyö alkaa. Kiinnostus leikkejä ja koulua kohtaan voi vähentyä. On mahdollista, ettei lapsi huomioi häntä tapaamaan tullutta vanhempaa. Vanhemman on tärkeää tavata lasta säännöllisesti, huolimatta siitä, ettei lapsi ota vanhemman lähestymistä vastaan. (Kujala 2003, 38.)

Kriisin neljännessä vaiheessa, uudelleensuuntautumisen vaiheessa vanhemman elämässä arkielämä alkaa normalisoitua ja mielenkiinto asioita kohtaan alkaa palata. Vanhemman kiinnostus tavata lasta lisääntyy. Lapsen tapaamisesta ei aiheudu enää niin voimakkaita tunteita ja vanhempi voi iloita lapsen kanssa vietetystä ajasta. Pahimman kriisin ollessa ohi vanhempi voi ryhtyä työstämään lapsen huostaanottoa edeltäviä tapahtumia. Myös lapsi alkaa voida paremmin ja tulla toimeen sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien kanssa. Lapsi kaipaa edelleen vanhempaansa, mutta eron suhtautuminen on realistisempaa. Kiinnostus leikkejä ja koulua kohtaan palautuu. (Kujala 2003, 33, 38.)

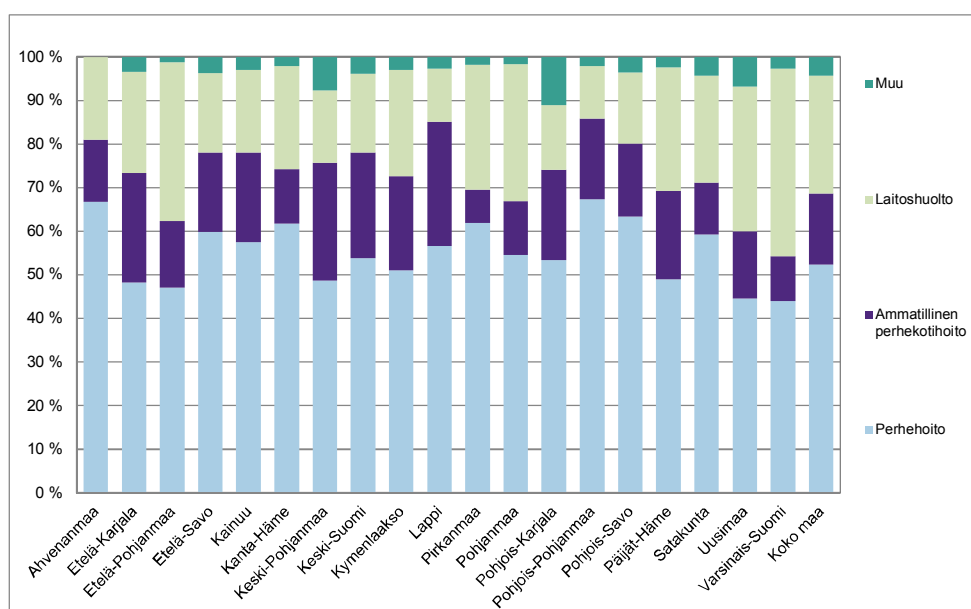
3.2 Perhehoito

Perhehoidolla tarkoitetaan henkilön hoidon tai huolenpidon järjestämistä kodinomaisessa ympäristössä. Kodinomaisen hoidon lisäksi tavoitteena ovat perusturvallisuuden ja sosiaalisten suhteiden edistäminen. Perhehoitoa toteutetaan perhehoitajan yksityiskodissa tai hoidettavan omassa kodissa ja ammattillisessa perhekodissa. Sijaishuollon muodoista yksityiskodissa järjestettävä perhehoito on yhteiskunnalle edullisin hoitomuoto. (Perhehoitolaki 263/2015; Ketola 2008, 22.) Tässä tutkimuksessa nuoret olivat sijoitettuna perhehoitajan yksityiskotiin eli sijaiskotiin. Seuraavissa kappaleissa kerromme tarkemmin perhehoidosta sijaiskodissa. Käytämme tässä tutkimuksessa perhehoitajan sijasta käsitettä sijaisvanhempi.

Lapsi tai nuori voidaan sijoittaa perhehoitoon avohuollon tukitoimenpiteenä, kiireellisesti sijoitettuna tai huostaanotettuna. Myös jälkihuollon toteuttamisessa voidaan käyttää perhehoitoa. (Saastamoinen 2010, 4.) Perhehoidon asemaa on alettu vahvistaa vuoden 2012 alusta lähtien. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää laitoshuoltona vain, jos lapsen sijaishuolto ei toteudu lapsen edun mukaisesti perhehoidossa. (Heinonen 2011,1; Lastensuojelulaki L 8.4.2011/316.) Perhehoidossa voidaan sovel-

taa lastensuojelulaissa määritellyistä huostaanottoon kuuluvista rajoitustoimenpiteistä ainoastaan yhteydenpidon rajoittamista. Normaaliin kotikasvatukseen liittyvät säännöt, kuten kotiintuloajat, ruokailut ja kodin askareet eivät ole rajoitustoimenpiteitä. Sääntöjen tarkoituksena opettaa lapselle vastuullisuutta ja yleisesti hyväksytyjä käyttäytymishojeita ja tapoja. (Räty 2010, 429–430.)

Vuoden 2013 lopussa huostaanotettuja lapsia oli 9 077 (kuvio 1). Lapsista 52 % oli sijoitettuna perhehoidossa. Vuoteen 2013 mennessä perhehoitoon sijoitettujen lasten ja nuorten lukumäärä on kasvanut kaksi prosenttiyksikköä vuodesta 2012. Pitempi aikaisista sijoituksista enemmistönä ovat perhesijoitukset, joita on 52 %. Kaikista kodin ulkopuolisista sijoituksista laitoshoidon osuus on kuitenkin merkittävä (39 %). (Kuoppala & Säkkinen 2014, 8.)

KUVA 1. Vuonna 2013 huostassa olleet lapset sijoitusmuodon mukaan eri maakunnissa 31.12.2013, % (N= 9077). (Kuoppala & Säkkinen 2014, 5.)

Sijasperheessä kasvaminen mahdollistaa lapselle tavanomaista perhettä ja kotia vastaavan kasvuympäristön (Saastamoinen 2010, 8). Sijasvanhemmaksi voi ryhtyä henkilö, joka on tehtävään soveltuva koulutuksen, kokemuksen tai henkilökohtaisten ominaisuuksien perusteella. Sijasvanhemmalla voi olla yhtä aikaa enintään neljä lasta, mukaan luettuina sijasvanhemman omat alle kouluikäiset lapset ja muut erityistä huolenpitoa vaativat henkilöt. Hoidettavien lasten määrästä voidaan poiketa, jos kyseessä on saman perheen jäseniä. Sijasvanhemman ja kunnan tai kuntayhtymän välille laaditaan toimeksiantosopimus perhehoidon järjestämisestä, jossa määritellään muun muassa sijasvanhemman palkkiosta, kustannuksista, hoidon kestosta, vapaista ja koulutuksista. (ks. Perhehoitolaki 7 § 263/2015.)

Suomessa on vuodesta 1995 lähtien koulutettu sijais- ja adoptiovanhemmaksi aikovia ryhmämuotoisella PRIDE-ennakkovalmennuksella. Vuodesta 2012 lähtien perhehoitolaki edellyttää kaikilta sijaisvanhemmilta ennakkovalmennuksen suorittamisen. (Perhehoitoliitto ry s.a.b.) Pohjois-Savon alueella ennakkovalmennusta toteuttaa Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö. Sijaisvanhemman tarvitsemia tietoja ja taitoja voidaan kutsua valmiuksiksi PRIDE-ohjelman mukaisesti. Valmiuksien tavoitteena on auttaa ymmärtämään mitä lapsen tarpeisiin vastaaminen tarkoittaa.

Sijaisvanhemman viisi valmiutta:

- 1) *Suojella ja hoivata lasta.*
- 2) *Tukea lapsen kehitystä ja ottaa huomioon hänen kehitykselliset viiveensä.*
- 3) *Tukea lapsen suhteita syntymävanhempiiinsa ja turvata lapsen muiden läheisten ihmissuhteiden jatkuminen.*
- 4) *Sitoutua lapseen ja ja toimia hänelle luotettavana aikuisena tarvittaessa koko elämän ajan.*
- 5) *Tehdä yhteistyötä lapsen asioissa*

(Pesäpuu ry 2009, 11–12.)

Ahton ja Mikkolan (1999, 24–26) mukaan sijaisvanhemmuus on normaalia vanhemmuutta, mutta myös erilaista vanhemmuutta. Sijaisvanhemmalta edellytetään kykyä vastata lapsen erityistarpeisiin. Perhehoitoon sijoitettu lapsi voi vaatia sijaisvanhemmalta aikaisempien kokemustensa vuoksi huomiota, hoivaa ja suojelua. Omat haasteensa sijaisvanhemmuuteen voi tuoda murrosikäinen nuori. Joillakin nuorilla murrosikä menee ohi kehityksen mukaisten kokeilujen ja kasvukipujen kautta, mutta toiset nuoret voivat oireilla rajustikin. Nuoren etsiessä omaa identiteettiään voi nuori joutua palaamaan lapsuutensa vaikeisiin kokemuksiin. Sijaisvanhemmalla on tärkeä rooli olla tukemassa ja ymmärtämässä nuorta. Sijaisvanhemman oikeuksiin kuuluu saada ohjausta ja tukea lapsen kasvatuksessa eri tahoilta, erityisesti sosiaalityöntekijältä.

3.3 Yhteydenpito sijaishuollon aikana

Sijaishuollon aikana on tärkeää turvata lapsen yhteydenpito läheisiin ihmisiin lapsen etu huomioon ottaen. Kujalan (2003, 17) mukaan lapsen edun käsite on muuttunut aikojen kuluessa. Muutama vuosikymmen sitten on ajateltu, että huostaanottoilanteessa on lapsen edun mukaista erottaa lapsi biologisista vanhemmista ja liittää hänet mahdollisimman nopeasti osaksi sijaisperhettä. Nykysin lainsäädäntö määrittelee osaksi lapsen etua läheisten ihmissuhteiden turvaamisen erityisesti lapsen ja vanhemman välillä.

Lastensuojelulain mukaan lapsen kehityksen kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet on turvattava sijaishuollon aikana. Laki ei määrittele tarkasti sitä, ketkä

voivat olla lapselle läheisiä ihmisiä. Läheiseksi ihmiseksi voidaan määritellä kuka tahansa henkilö, joka on lapsen näkökulmasta katsottuna hänelle tuttu ja läheinen. Lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempiaan, sisarusiaan ja lapselle läheisiä henkilöitä. Sijaishuoltopaikan etäisyys ei saa olla esteenä lapselle läheisten ihmisten yhteydenpidossa. Lastensuojelulain mukaan lapsen ja hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa on tuettava ja edistettävä sijaishuoltopaikan ja sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen puolelta. Asiakassuunnitelmaan tulee kirjata, kuinka yhteydenpito ja toiminta lapselle läheisten henkilöiden kanssa järjestetään. (Lastensuojelulaki L 13.4.2007/417.)

Lapsen ja läheisen ihmisen yhteydenpitoa voidaan toteuttaa monin eri tavoin. Perhe-suhteita voidaan ylläpitää vierailuilla molemmin puolin, puhelinsoitoilla, kirjeillä, kortteilla, sähköpostilla, syntymävanhempien ja sukulaisten osallistumisella lapsen juhliin ja harrastuksiin, katselemalla lapsen kanssa valokuvia ja muistelemalla sekä vieraillemalla lapsen aikaisemmillä paikkakunnilla. Tärkeää on sijaisvanhempien osalta syntymäperheen kunnioitus ja arvostus sekä kertominen lapselle, että he välittävät hänestä. Myös syntymävanhempien rohkaiseminen asiakassuunnitelmaneeuvotteluihin edistää yhteydenpitoa. (Pesäpuu ry 2009, 90.)

Tärkein tapa tukea yhteydenpitoa on tapaamisten järjestäminen. Tapaamispaikkaa miettiessä kannattaa pohtia mahdollisia etuja ja haittoja. Tapaamiset voivat tarvittaessa olla valvottuja lastensuojelun näin katsoessa. Onnistuneet tapaamiset lisäävät lapsen toivoa, vahvistavat identiteettiä, edistävät lapsen hyväksyntää omien vanhempien suhteen, vähentävät lapsen syyllisyyttä ja osoittavat vanhempien välittämisen sekä rakkauden. Tärkeää on tapaamisten suunnittelu ja se, että jokaisella on sama käsitys tapaamisista tarkoituksista, tiheydestä, kestosta ja paikasta. Jos tavoitteena on perheen jälleen yhdistäminen, on tärkeää tapaamisten säännöllisyys ja tilanteen edistyessä pidennetyt vierailut. Yhteydenpito, jossa on ristiriitoja ja riitelyä ovat lapselle haitallisia. Syntymäperheen tapaamisten jälkeen lapsen tunteet voivat olla voimakkaita. Aikuiset suojelevat joskus itseään, sillä tapaamisten jälkeisiltä lapsen reaktioilta. Aikuisten on tärkeää käsitellä omia tunteitaan ja tukea yhteydenpitoa, koska menneisyys ja perhe ovat lapselle merkittäviä. (Pesäpuu ry 2009, 90–94.)

Lapsen yhteydenpitoa läheisiin ihmisiin voidaan rajoittaa lastensuojelulain nojalla. Lastensuojelulakiin on kirjattu, missä tapauksissa yhteydenpitoa voidaan rajoittaa. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa päättämällä lapsen oikeudesta tavata ja pitää yhteyttä puhelimitse tai muuten läheisiin ihmisiin. Tarvittaessa kirje tai luottamuksellinen viesti voidaan lukea ja pidättää sekä ottaa haltuun yhteydenpidossa käytettäviä laitteita. Yhteydenpidon rajoittamisesta tulee tehdä päätös, jossa täytyy tulla ilmi rajoituksen syy, keihin henkilöihin rajoitus kohdistuu ja millaista yhteydenpitoa se koskee

sekä rajoituksen laajuus. Yhteydenpidon rajoittaminen on määräaikaista ja päätös rajoittamisesta voidaan tehdä enintään vuodeksi kerrallaan. (Lastensuojelulaki L 13.4.2007/417.)

Syitä yhteydenpidon rajoittamiselle ovat:

- 1) *Jos yhteydenpidon rajoittaminen on lapsen hoidon tai kasvatuksen puolesta välttämätöntä, koska se vaarantaa sijaishuollon tarkoituksen.*
- 2) *Jos yhteydenpito on uhaksi lapsen hengelle, turvallisuudelle, kehitykselle tai terveydelle.*
- 3) *Jos yhteydenpidon rajoittamisella turvataan vanhempien, muiden lasten tai sijaishuoltoapaikan henkilöstön turvallisuus.*
- 4) *Lapsi, joka on täyttänyt 12 vuotta ei halua yhteydenpitoa tai nuorempi lapsi kehitystaso huomioiden.*

(Lastensuojelulaki L 13.4.2007/417.)

3.4 Yhteistyö vanhempien kanssa

Lapsen siirtyessä sijaishuoltoapaikkaan lapsen vanhemmuutta toteuttavat useammat henkilöt. Perhehoidossa sijoitetun lapsen vanhemmuuden rooleja toteuttavat sijaisvanhemmat ja lapsen biologiset vanhemmat. Sijaishuollon aikaista vanhemmuutta voidaan kutsua jaetuksi vanhemmuudeksi. Jokaisella aikuisella on tärkeä rooli lapsen elämässä ja yhteistyö sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä on tärkeää. (Kujala 2003, 46.)

Perhehoidon kriteereissä määritellään sijaisvanhempien valmiuksista toimia yhteistyössä lapsen biologisen perheen ja lapselle läheisten ihmisten kanssa. Yhteistyö määritellään lapsen huoltosuunnitelmassa. Tavoitteena on, että biologiset vanhemmat voivat hyväksyä lapsensa sijoituksen sijaisperheeseen. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit 2004, 38.) Yhteistyön tulee olla lapsen edun mukaista ja lapsen on tärkeää tietää, että aikuiset tekevät yhteistyötä ilman erimielisyyksiä. Lapsen kehityksen kannalta on vahingollista, jos lapsi joutuu luovimaan vanhempien ja sijaisvanhempien välillä. (Pesäpuu ry 2009, 15.)

Heliävirta, Jämsen ja Kiiskinen (2008, 52–57) tutkivat yhteydenpitoa vuonna 2008 julkaistussa ammattikorkeakoulun opinnäytetyössään ”Mennyttä ei voi muuttaa, mut huomiseen voi vaikuttaa” Huostaanotettujen lasten ja heidän biologisten vanhempien välinen yhteydenpito vanhempien kokemana. Tutkimuksessa haastateltiin neljää huostaanotettujen lasten äitiä, joiden alle 8-vuotias lapsi oli ollut sijoitettuna vähintään kaksi vuotta. Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että yhteydenpito toteutuu lapsen asiakassuunnitelman mukaisesti. Tapaamisissa vanhemmat kokivat tärkeänä tavallisen arjen jakamisen lapsen kanssa. Tutkimuksen tulosten mukaan isä tai isän puoleinen suku ei pidä paljoa yhteyttä lapseen toisin kuin äiti ja äidin puoleinen suku.

Toimiva yhteistyö sijaisvanhempien kanssa oli helpottava asia yhteydenpidon onnistumisessa, mihin puolestaan vaikutti se, etteivät sijaisvanhemmat syyllistä vanhempia ja pitävät vanhempia tasa-arvoisina kasvattajina. Tärkeää oli myös se, että jokainen oli hyväksynyt sijoituksen. Vanhemmat toivat esille yhteydenpitoon vaikuttavan, antaako sosiaalityöntekijä vanhempien hoitaa tapaamisiin liittyvät asiat suoraan sijaisvanhemman kanssa. Käsittelemättömät tunteet niin biologisella vanhemmalla kuin huostaan otetulla lapsella vaikuttavat tutkimuksen mukaan yhteydenpitoon sekä sijaisperheen tai sosiaalityöntekijän joustamattomuus. Tutkimuksen tuloksista tuli esille, että vanhemmat tahtovat olla osa lasten elämää, päättää lasten asioista ja saada toimia yhdessä kasvattajan roolissa.

4 NUOREN OSALLISUUS YHTEYDENPIDOSSA

Lastensuojelussa kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia. Nuorena puolestaan pidetään 18–20-vuotiasta (Lastensuojelulaki L 13.4.2007/417). Lastensuojelun tutkimusaineistossa nuoruus-sana ei nouse usein esille. Lastensuojelu tuo mielikuvan lapsuudesta, johon nuoruus sisältyy. Lapsuutta pidetään pääkäsitteenä ja nuoruutta alakäsitteenä. Lastensuojelun käytännössä lapsen ja nuoren iällä on vaikutusta siihen, kuinka heitä huomioidaan. Perustana sille on laki ja käsitys lasten kehitysvaiheista. (Aaltonen & Heikkinen 2009, 165.)

Lapsuuden ja aikuisuuden väliin sijoittuvaa kehitysvaihetta kutsutaan nuoruudeksi (Aalberg & Siimens 2007, 15). Nuoruuden pituus vaihtelee yksilöittäin. Ympäröivä kulttuuri vaikuttaa myös osaltaan nuoruuden pituuteen ja sisältöön. Avoimessa kulttuurissa nuorilla on moninaisia vaihtoehtoja maailmankuvan rakentamiseen ja elämän tavoitteiden asettamiseen. Nuoruus on myös aikasidonnainen. Eri aikoina eletty nuoruus saa erilaisia merkityssisältöjä. Nyky-yhteiskunnassa nuoret tulevat murrosikään entistä varhaisemmin ja yhteiskunnan nuorille asettamat kehityshaasteet ovat yhä monimutkaisempia. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilen. 2003, 13, 16–17.)

4.1 Nuoruusikä

Nuoruusikä on yksilöllinen kehitysvaihe, minkä vuoksi sitä on haastava rajata tiettyyn ikäluokkaan kuuluvaksi (Aaltonen ym. 2003, 18). Lapsuuden ja nuoruuden välistä rajaa voidaan määritellä fyysisen kypsyiden ja sosiaalisen käyttäytymisen tai lainsäädännön avulla. Nuoruuden jaoittelussa on havaittavissa pieniä eroja sen alkamisessa ja päätymisessä, mutta tyypillisesti nuoruusikä voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: varhaisnuoruuteen (12–16 vuotta), nuoruuden keskivaiheeseen (16–19 vuotta) ja myöhäisnuoruuteen (19–25 vuotta) (Vilkkö-Riihelä 1999, 242). Tämän jaottelun perusteella käytämme tutkimuksemme käsitettä nuori. Tutkimuksemme osallistuneet nuoret olivat iältään 13–17-vuotiaita. Kerromme seuraavissa kappaleissa tarkemmin kyseisiin ikävuosiin sijoittuvista vaiheista.

Nuoruusiän alkuvaihe alkaa murrosiästä eli puberteetista. Varhais- ja keskinuoruuden aikana tapahtuvat suurimmat kehon fyysiset muutokset, joiden vakiintuminen ja muutokseen sopeutuminen voi kestää monia vuosia. Fyysiset kehon muutokset ja lisääntynyt hormonitoiminta vaikuttavat myös nuoren psyykkiseen tasapainoon, joka vaatii nuorelta itsen uudelleen määrittelyn. Nuoruutta voidaan kutsua uudeksi mahdollisuudeksi. Kehityksen myötä nuori pystyy korjaamaan lapsuudenajan häiriöitä ja

kolhuja ja saavuttamaan uudenlaisen psyykkisen eheyden. (Laine & Vilkkö-Riihelä 2005, 105, 113; Aalberg & Siimens 2007, 15.)

Murrosiän tuoma kuohuntavaihe on osa varhaisnuoruutta. Nuori ryhtyy irrottautumaan vanhemmistaan ja protestoiminen auktoriteetteja vastaan on tyypillistä uuden minuuden rakentumisen kannalta. Murrosikäisen mielialassa tapahtuu suuria vaihteiluita. Nuoren herkkyys ympäristön vaikutuksille voi aiheuttaa kokeiluja, uhmaa ja kuohuja. Myös vihantunteet ja aggressiivisuus kuuluvat tähän vaiheeseen. Nuoret kokevat murrosiän yksilöllisesti. Kaikki nuoret eivät rakenna uutta minuuttaan protestoimalla auktoriteetteja vastaan. Nuorten temperamentilla on vaikutusta siihen, rakentaako nuori itsenäisyyttään kapinoimalla, vetäytymällä omiin oloihinsa vai viihtymällä vertaisryhmän parissa. Osa nuorista selviää vähäisin kuohuin. Varhaisnuoruudessa kaverit ovat nuorelle merkityksellisiä. Tunne-elämän kuohuissa nuori kokee saavansa tukea ystäviltään. Myös seurustelusuhteet tulevat mukaan kuvioihin. Nuori tarvitsee tässä vaiheessa turvalliset rajat tasapainoisen minuuden kehittymiseen. Jos nuori saa vapaasti määrätä itse rajansa, kehittyminen vie kauan tai se voi olla jopa mahdotonta. (Vilkkö-Riihelä 1999, 246–247; Vilkkö-Riihelä & Laine 2005, 118.)

Nuoruuden keskivaiheessa nuori etsii identiteettiään. Henkinen irrottautuminen vanhemmista tapahtuu viimeistään tässä vaiheessa. Rajojen etsiminen on voimakasta. Erilaisten aatteiden kokeileminen on tyypillistä. Myös eettisiin, moraalisiin ja yhteiskunnallisiin asioihin otetaan kantaa voimakkaammin kuin aikaisemmissa kehitysvaiheissa ja nuori on ehdoton omissa kannoissaan. Nuoren identiteetin etsintään vaikuttavat ystävyysuhteet, parisuhde, kodin suhtautuminen nuoren itsenäistymiseen, koulutus ja uranvalinta. Tämän kehitysvaiheen aikana nuoren minuus yleensä eheytyy ja minuutta leimaa pysyvyyden tunne. (Vilkkö-Riihelä 1999, 248–249.)

Nuoruudessa tapahtuu kehitystä ja muutoksia kaikilla osa-alueilla ja niihin liittyy selviytymistä erilaisista kehitystehtävistä. Vilkkö-Riihelä (1999) viittaa Robert J. Havighurstin jaoitteluun nuoruusiän kehitystehtävistä, joita ovat nuoren sisäiset kehitystehtävät ja normatiiviset, nuoren ulkopuolelta tulevat kehitystehtävät.

- *Oman ruumiin hyväksyntä, hallinta ja käyttö*
- *Kypsä suhde molempiin sukupuoliin*
- *Oman sukupuolen mukaisen roolin löytäminen*
- *Tunne-elämän itsenäisyys suhteessa omiin vanhempiin ja muihin aikuisiin*
- *Valmius perheen perustamiseen*
- *Oman moraalin ja arvomaailman kehittäminen*
- *Sosiaalisesti vastuullinen toiminta*

(Vilkkö-Riihelä 1999, 245.)

4.2 Läheisten ihmisten merkitys nuorelle

Lastensuojelulain mukaan ennen lapsen sijoitusta on selvitettävä lapsen läheisverkoston mahdollisuutta ottaa lapsi luokseen asumaan. Tällä tarkoitetaan lapsen vanhempaa, jonka luona lapsi ei ensisijaisesti asu, sukulaisia ja muita lapselle läheisiä ihmisiä. Lisäksi lapsen läheisistä pyritään löytämään ihmisiä, jotka voivat olla lapsen tukena sijoituksen aikana. Läheisverkoston kartoittamiseen voidaan käyttää monia keinoja. Läheisneuvonpito on yksi hyvistä työmenetelmistä, jonka avulla selvitetään ketkä henkilöt ovat osallistuneet lapsen elämään ennen sijoitusta. Tavoitteena on myös selvittää ketkä ovat lapselle merkityksellisiä, turvallisia ja läheisiä aikuisia. (Lastensuojelulaki L 13.4.2007/417; Saastamoinen 2010, 106–107.)

Lahtinen (2013) toteaa, että lastensuojelun jokaisessa vaiheessa tulisi selvittää, ketkä ovat lapselle läheisiä ihmisiä. Kartoittamisessa tulee ottaa huomioon lapsen ikä ja kehitys. Pelkästään läheisten ihmisten kartoittaminen ei riitä, vaan koko lastensuojeluprosessin ajan tarvitaan aikaa, kuuntelua ja keskustelua lapsen kanssa hänen kokemuksistaan läheisistä ihmisistä ja toiveista läheisten tapaamiseen liittyen. (Lahtinen 2013, 19.) Olennaista on kartoittaa lapsen omat kokemukset hänen läheisistään. Henkilöiden osallistuminen lapsen elämään on tärkeää, kun lapsi on sijaishuollossa. Läheisten ihmisten kanssa työskentely voi edistää yhteyden säilymistä lapsen biologiseen sukuun ja muihin läheisiin ihmisiin. Yhteyden säilymisellä on tärkeä merkitys lapsen jatkuvuuden tunteen kannalta. (Saastamoinen 2010, 107.) Hämäläinen (2012, 189) on todennut, ettei lapsen suhde esimerkiksi biologisiin vanhempiin ole automaattisesti lapselle tärkeä, vaan lapsen mielipide tulisi ottaa huomioon kartoittaessa läheisiä suhteita. Lapsen oma kokemus hänelle tärkeistä ihmissuhteista saattaa jäädä aikuisten näkökulman varjoon.

Perhesuhteiden ylläpitäminen on tärkeää, koska perhe rakentaa lapsen identiteettiä, vahvistaa itsetuntoa, lisää kulttuurista ymmärrystä, luo jatkuvuutta ja välittämisen tunnetta. Elinikäiset ihmissuhteet ovat merkittäviä, jotta lapsi on tietoinen omista juuristaan ja menneisyydestään. Ihmissuhteiden ylläpitäminen lisää lapsen pysyvyyden ja kuulumisen tunnetta. (Pesäpuu ry 2009, 87.) Myös nuoren kaverisuhteita tulee tukea (Lahtinen 2013, 19). Nuoren kehitykseen liittyvässä persoonallisuuden ja identiteetin rakentumisessa nuoren ystävyysuhteilla on merkittävä asema. Ystävillä on usein samanlainen tapa ajatella ja kiinnostuksen kohteet ovat samoja. Nuori käsittelee ystävien kanssa monia kehitykseen ja aikuisuuteen liittyviä asioita, joita ei omien vanhempien kanssa haluta puhua. Hyvän ystävän puuttumisella voi olla merkittäviä vaikutuksia nuoren itsetunnon ja sosiaalisten taitojen kehittymisessä. (Aaltonen ym. 2003, 93.) Lapsiasiavaltuutetun raportissa (2012) tuodaan esille nuorten antamia merkityksiä kavereista sijaishuollon aikana. Nuoret kokevat kaverit voimavaraksi ja

kavereiden merkitys korostuu etenkin silloin, kun ”*perheeseen ei saa pitää niin paljon yhteyttä*”. Sijoituksen aikana syntyneet ystävyysuhteet muiden laitoksen tai perheen nuorten kanssa ovat nuorille tärkeitä myös sijoituksen päättymisen jälkeen. (Lapsiasiavaltuutettu 2012, 20).

4.3 Nuoren osallisuus yhteydenpidossa

Osallisuutta on liittymisen tunne yhteisöön, siihen kuulumista ja mahdollisuutta vaikuttaa asioiden kulkuun omalla sitoutumisella. Osallisuudella on vahva yhteys ihmisen hyvinvointiin. Sosiaalialalla asiakkaan osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista asioista. (Saastamoinen 2008, 63–65 ; Oranen 2008, 7-9.) Sosiaalialan ammattieettisissä ohjeissa tuodaan esille asiakaslakiin perustuva asiakkaan osallistumisoikeus, jonka mukaan sosiaalialan ammattilaisen on edistettävä asiakkaan osallisuutta itseään koskevissa päätöksissä ja toimissa. Ammattilaisen on nähtävä vahvuudet niin asiakkaassa kuin hänen yhteisössään. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2013, 8.)

Lapsen osallisuus on yksi tärkeimmistä periaatteista lastensuojelussa. Perustuslaki, lastensuojelulaki, sosiaalihuollon asiakaslaki ja YK:n lastenoikeuksien sopimus määrittävät lapsen oikeudesta osallisuuteen. Lapsi on aina asianosainen omassa lastensuojeluasiassaan. Lapsella on oikeus saada tietoa häntä koskevista asioista hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Tietojen antamista täytyy arvioida lapsen näkökulmasta, eikä lapsen etua tai kehitystä saa tietojen antamisella vaarantaa. (Saastamoinen 2008, 63–65.)

Lastensuojelulaissa on määritelty lastensuojelun keskeiset periaatteet, joihin on määritelty, että on otettava huomioon, kuinka lapselle turvataan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihin. Lastensuojelulain neljäs luku on lapsen osallisuudesta lastensuojelussa, jonka mukaan lapsen mielipide ja toiveet on selvitettävä, otettava huomioon ikä ja kehitystaso huomioiden. Lain mukaan mielipide on selvitettävä hienotunteisesti, eikä siitä saa olla haittaa läheisille ihmissuhteille. Lapsen mielipide on löydettävä lasta koskevista asiakirjoista. Mielipide on jätettävä selvittämättä, jos se on vaaraksi lapsen terveydelle tai kehitykselle. 12 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus puhevaltaan häntä koskevissa asioissa. Nuorelle on järjestettävä tilaisuus tulla kuulluksi. (Lastensuojelulaki L 13.4.2007/417.)

Lapsen osallisuutta on lisäksi lapsen mielipiteen ja toiveiden selvittäminen. Sitä kautta lapsella on mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa. Lapsen ikä ei saa olla este mielipiteen selvittämiseksi. Asioihin vaikuttaminen ja kuulluksi tuleminen tunne

on lapselle merkityksellistä ja antaa tunteen siitä, että omat mielipiteet ovat arvokkaita. Lapsen osallisuus voidaan nähdä myös laajempänä kokonaisuutena. Lisäksi lastensuojelulaki velvoittaa, että lapsella on oikeus osallistua palvelujen kehittämiseen muuan muassa yhteisön tai yhteiskunnan päätöksenteossa. Kehittämistoiminnassa lapselle annetaan mahdollisuus keskustella itselle tärkeistä aiheista ja tuoda esiin asioita, joita hänen mukaansa tulisi muuttaa. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 18–19; Saastamoinen 2008, 63–65.)

Hotari, Oranen ja Pösö (2009, 127–130) tuovat esille nuorten ajatuksia osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta lastensuojelussa, jotka perustuvat valtakunnallisen Lastensuojelun kehittämisohjelman osahankkeeseen *Lasten osallisuus lastensuojelussa* -aineistosta tehtyyn raporttiin (Oranen 2008) sekä pro gradu – tutkielmaan (Hotari 2007). Havaintojen perusteella nuoret toivoivat yksilöllistä ja kokonaisvaltaista näkemystä ammattilaiselta, jotta heidän roolinsa myös asiakkuuden ulkopuolella tulisivat näkyviksi ja nuoren elämä nähtäisiin kokonaisuutena. He toivoivat sosiaalityöntekijän näkevän nuoren ihmisenä, eivätkä vain asiakkaana. Työ ei tuota tulosta, jos nuori ei tule kuulluksi ja pääse osalliseksi. Merkittävää on siis, mitkä valmiudet sosiaalityöntekijällä on kohdata asiakas. Nuoren odotukset ovat läsnä olevassa työntekijässä sekä avoimessa ja luottamuksellisessa keskustelussa. Nuorten kuuleminen ja osallisuus on kuitenkin ohitettu nuorten kokemusten perusteella monessa tilanteessa. Syynä näihin ovat olleet esimerkiksi ajanpuute, aikuisten vallankäyttö ja nuoren tiedon väheksyminen. Nuorten toiveet yksilöllisyyden näkemisestä, hienovaraisuudesta, luottamuksesta, ajan antamisesta, kunnioituksesta, avoimuudesta ja hyvästä yhteistyöstä ovat perusta nuoren osallistumiselle.

Lastensuojelun keskusliitto on julkaissut ”Lapsen hyvä elämä 2015 –Toimintalinjaus” lehden, jossa tuo esille, kuinka jatkuvat ihmissuhteet on turvattava. Toimintalinjauksen mukaan lastensuojelun on tuettava perheyhteyden säilyttämistä, vahvistamista ja ennalleen palauttamista myös sijaishuollon aikana. Toimintalinjaukset ovat määrittäneet tavoitteeksi, että lapsen vanhempien osallisuutta tulee vahvistaa lapsen kasvatuksessa, vaikka lapsi ja vanhempi asuisivat toisistaan erillään. Kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen eteen tulee työskennellä mahdollisuuksien mukaan niin, että lapsi voi palata perheeseensä. Lisäksi lapsen kiintymyssuhde tulee turvata. Perheyhteyden tukeminen ja perhekeskeisyys, eivät saa vaurioittaa lapsen kiintymyssuhdetta ja lapsen osallisuus sekä lapsen näkökulma tulee olla näkyvissä. Lapsi ja lapsen tarpeet tulee olla työskentelyssä keskiössä, huostaanotot on tehtävä lapsen edun mukaisesti, eikä lasta tule palauttaa perheeseen, jos se on vaaraksi. (Lastensuojelun keskusliitto 2015, 10.)

Nurminen (2012, 19) kirjoittaa artikkelissa ”Lisää avoimuutta lastensuojeluun – Nuorten syrjäytymisen ehkäisy on yhteinen tehtävä” ylimmän sosiaalineuvoksen Aulikki Kananojan eettisistä kannanotoista. Kananojan mukaan lastensuojelun työskentely on liian aikuiskeskeistä ja lapsen kokemus osallisuudesta tulisi nostaa tärkeäksi. Kananoja muistuttaa myös, kuinka tärkeää on biologisten vanhempien kanssa työskentely niin vanhempien kuin lasten kannalta. Perhesijoitus on vanhemmille raskas kokemus ja työskentely vanhempien kanssa ehkäisevät perhesijoitukset kuormittamista.

Nuoren osallisuus lastensuojelussa toteutuu mukana ololla asioiden käsittelyssä itselle merkittävissä asioissa. Näin osallisuutta toteutetaan ottamassa mukaan nuori määrittämään, toteuttamaan ja arvioimaan hänen edun turvaamiseksi tehtyä työtä. Kokemus osallisuudesta syntyy vuorovaikutustilanteissa.

Osallisuutta voidaan tarkastella Harry Shierin (2001) porrasmallin mukaan, joissa portaan taso kuvastaa, kuinka paljon yksilö kokee hänellä olevan mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin. Nuorten kokemuksiin osallisuudesta vaikuttaa usein suhde aikuisiin ja aikuisten käyttämään valtaan. Harry Shierin porramallissa mitataan aikuisten valmiuksia, mahdollisuuksia ja velotteita lasten osallisuuden toteuttamisessa. Se, kuinka paljon nuoret voivat olla päättämässä asioista, kuvastavat sitä, kuinka paljon he ovat osallisina asioissa. (Hotari ym. 2009, 117–119.)

Nigel Thomas (2002) on puolestaan kehittänyt osallisuuden tarkasteluun eri ulottuvuuksia, joiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella. Lapsi tulisi nähdä yksilönä ja lapsen tulla kuulluksi, vaikka tieto olisi ristiriidassa aikuisen kanssa. Nigel Thomasin mukaan nuorten kokemukset päätöksissä jää huomiotta, koska heitä ei kuulla. Kun nuoria ei kuulla luottamuksen puuttuessa, aiheuttaa se nuorissa puolestaan mielenkiinnon vähenemistä. (Hotari ym. 2009, 124.)

Thomasin osallisuuden ulottuvuuksia ovat:

- *mahdollisuus valita*
- *mahdollisuus saada tietoa*
- *mahdollisuus vaikuttaa prosessiin*
- *mahdollisuus ilmaista itseään*
- *mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen*
- *mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin.*

(Hotari ym. 2009, 119–121.)

Nuorella tulee olla mahdollisuus ja oikeus valita osallistumisestaan eri prosesseihin. Kieltäytyminen osallistumisesta on yksi osallisuuden muoto. Jos nuori kieltäytyy osal-

listumisesta, tulee pohtia, kuinka nuoren ääni saadaan kuuluviin muilla keinoilla. Lastensuojelussa on pidettävä huoli siitä, että nuori saa tietoa itseä koskevista asioista ja omista oikeuksista. Viranomaisen velvoite on antaa nuorelle tietoa ymmärrettävällä tavalla. Nuorella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa prosessiin ottamalla kantaa esimerkiksi palavereiden sisältöön ja osallistujiin. Lisäksi osallisuutta on, että nuori pysyy ilmaisemaan omat ajatuksensa ja saada apua sekä tukea omien mielipiteidensä esiin tuomiselle. Tärkeää osallisuudessa on, että nuorella on mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. (THL 2015 b.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyömme tutkimustehtävänä oli selvittää, miten perheeseen sijoitetut nuoret kokevat yhteydenpidon läheisiin ihmisiin. Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Ketkä ovat nuorten läheisiä ja kuinka nuoret kokevat yhteydenpidon heihin?
2. Kuinka nuoret kokevat mahdollisuutensa vaikuttaa yhteydenpitoon sijaishuollon aikana?
3. Kuinka nuoret kokevat saavansa tukea yhteydenpidolle?

Lastensuojelunlain (13.4.2007/417) mukaan nuorella tulee olla oikeus pitää yhteyttä läheisiin ihmisiin sijaishuollon aikana. Nuorten mielipiteet on tärkeää tuoda esille heihin liittyvissä asioissa. Perhehoidossa olevien nuorten kokemuksista yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin on vähän tutkimustietoa. Toimeksiantajamme kehittää lastensuojelua, joten tiedon tuottaminen nuorten kokemuksista antaa heille tärkeää tietoa nuorten kanssa työskentelyyn ja luo mahdollisia kehittämisideoita. Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämysyksikkö on paljon yhteistyössä sosiaalialan ammattilaisten ja sijaisperheiden kanssa. Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämysyksikkö voi välittää tutkimuksesta saatua tietoa yhteistyötahoille.

5.1 Tutkimusmenetelmä ja kohdejoukko

Tutkimuksemme on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Kvalitatiivinen tutkimus on kokonaisvaltaista aidon elämän kuvaamista. Tutkimuksen tieto kerätään ihmisiltä, jolloin tutkittavien näkökulmat pääsevät esille. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 161, 164.) Laadullista tutkimusmenetelmää käyttämällä pystyimme tutkimaan nimenomaan nuorten kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin, jonka vuoksi laadullinen tutkimus oli parhain valinta sen kokemuksellisen tiedon vuoksi.

Tutkimuksemme kohdejoukkona olivat perheeseen sijoitetut nuoret. Tutkimukseen osallistuneet olivat huostaanotettuja 13–17-vuotiaita nuoria. Tutkimuksen kohdejoukon valinnan teimme yhteistyössä toimeksiantajamme kanssa. Valitsimme toimeksiantajan tarpeesta ja meidän mielenkiinnon vuoksi kohdejoukoksi 13–17-vuotiaat nuoret. Haastatteluun osallistui viisi tyttöä ja kaksi poikaa. Nuorten sijoitusten kesto oli jokaisella nuorella vähintään puoli vuotta, jotta haastateltavilla nuorilla oli jo kertynyt kokemusta sijoituksesta. Toimeksiantajamme auttoi meitä tavoittamaan haastateltavat nuoret. Laadimme jokaiselle nuorelle ja vanhemmalle infokirjeen tutkimuksemme tarkoituksesta (Liite 1) ja suostumuslupalomakkeet (Liite 2 ja 3), jotka toimeksiantaja toimitti asianosaisille. Laadimme myös tutkimuslupahakemukset,

jotka toimitimme kuntien sosiaalityöntekijöille. Tutkimuslupahakemusten yhteyteen laadimme tutkimuslupakirjeen (Liite 4), missä kerroimme tutkimuksen tarkoituksesta.

5.2 Aineiston keruu

Aineistonkeruumenetelmänä laadullisessa tutkimuksessa käytetään tyypillisesti haastattelua, kyselyä, havainnointia ja dokumentteihin perustuvaa tietoa. Menetelmiä voidaan käyttää monin eri tavoin, joko yksitellen tai niitä yhdistelemällä. Tutkimuksen ongelma ja resurssit määrittävät pitkälti sen, mitä menetelmää aineiston hankinnassa käytetään. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 71.) Tutkimuksemme aineisto on kerätty teema-haastattelulla. Valitsimme puolistuskuroidun teemahaastattelun, jolla pyritään löytämään tutkimuksen kannalta tärkeitä vastauksia tutkimuksen tarkoitus, ongelma ja tutkimustehtävä huomioon ottaen. Teemahaastattelu etenee valmiiksi määriteltyjen teemojen ja niihin kuuluvien tarkentavien kysymysten mukaisesti. Teemahaastattelu on joustava ja se tuo esille ihmisten tulkintoja asioista. Tulkintojen merkitykset voivat muuttua vuorovaikutustilanteessa. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 75.) Tutkimuksemme tarkoituksena oli saada tietoa nuorten kokemuksista yhteydenpidossa läheisiin ihmisiin sijaishuollon aikana. Teemahaastattelun avulla saimme kokemuksellista tietoa nuorilta, mikä vastasi tutkimustehtäväämme.

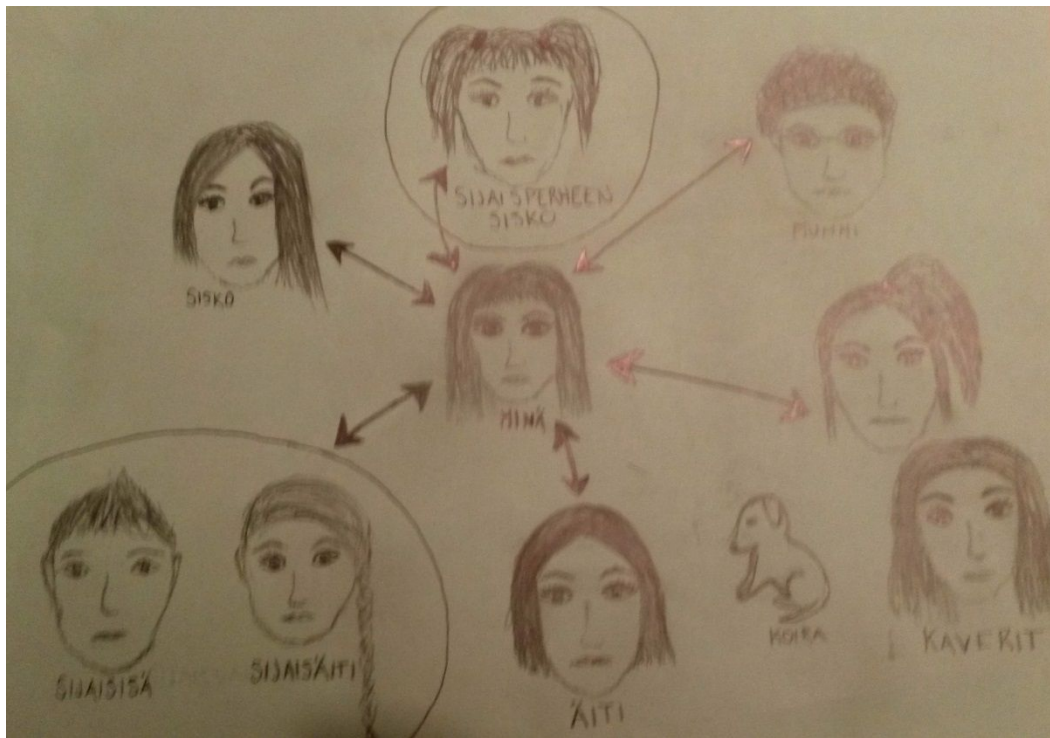
Haastattelumuotoja ovat yksilöhaastattelu, parihaastattelu ja ryhmähaastattelu. Tutkijan omaksi pohdittavaksi jää, mikä haastattelun toteutusmuoto takaisi parhaimman tuloksen omassa tutkimuksessa. Tutkimuksen aihe ja kohderyhmä vaikuttavat osaltaan valintaan. Haastattelumuotoja on mahdollista käyttää myös toisiaan täydentävinä (Hirsjärvi ym. 2014, 210). Toteutimme haastattelut ryhmähaastatteluna, jolloin saimme tietoa usealta henkilöltä samaan aikaan. Jos haastateltavat arastelevat haastattelutilannetta, on ryhmähaastattelu toimiva tiedonkeräämismenetelmä. Ryhmähaastattelussa hyviä puolia ovat, että ryhmän jäsenet voivat tukea toisiaan väärinymmärrysten korjaamisessa ja asioiden muistamisessa. Ryhmähaastattelun huonoja puolia ovat puolestaan, että ryhmän dominoivat henkilöt voivat vaikuttaa suuressi keskusteluun ja ryhmän kannalta kielteisiä asioita ei välttämättä uskalleta sanoa ääneen. (Hirsjärvi ym. 2014, 210–211.)

Teemahaastattelun suunnittelu alkoi haastattelurungon (Liite 5) laatimisella. Kysymyksissä otimme huomioon tutkimuksemme teoreettisen viitekehyksen, jonka kautta haastattelun teemat määräytyivät. Muokkasimme haastattelurunkoa yhdessä toimeksiantajamme yhteyshenkilön kanssa tutkimuksemme tarkoitusta ja tavoitteita vastaavaksi. Teemat muotoutuvat läheisten määrittelystä, yhteydenpidosta ja nuoren saamista tuesta. Kysymysten taustalla vaikuttivat määritteet osallisuus ja jaettu vanhemmuus. Haastattelukysymysten laatimisessa pyrittiin ottamaan huomioon niiden

ymmärrettävyys nuorten näkökulmasta, joka on oleellista tutkimuksen luotettavuuden kannalta.

Pohdimme yhdessä toimeksiantajamme kanssa toiminnallisten työtapojen hyödyntämistä haastattelun yhteydessä, koska tutkimuksen kohderyhmänä olivat nuoret. Sosiaalialalla toiminnallisten työtapojen käyttäminen on yksi tapa asiakkaan kohtaamiseen. Toiminnalliset työtavat toimivat työvälineinä vuorovaikutukseen perustuvan kohtaamisen rinnalla, tuoden toisenlaisia keinoja yhteyden luomiseen. Lisäksi niillä mahdollistetaan asiakkaan monipuolinen kohtaaminen ja osallisuus. Yleisimpiä toiminnallisia työtapoja ovat muun muassa musiikki, kuvataide, tanssi, elokuva ja luova kirjoittaminen. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 157–158.) Päädyimme käyttämään toiminnallisena työvälineenä verkostokarttaa. Verkostokartta on työväline, jonka avulla voidaan tarkastella konkreettisesti nuoren ihmissuhteita ja sosiaalista elämää. Sosiaalinen verkosto tarkoittaa vuorovaikutussuhteita, jotka pitävät yllä ihmisen sosiaalista identiteettiä. (Aaltonen ym. 2003, 123–124.)

Käyttämämme verkostokartta pohjautuu Pesäpuu ry:n verkostokartan malliin, jota muokkasimme nuorille mielekkääksi ja sopivaksi hyödyntäen sarjakuvahahmoja. Jätimme verkostokartasta pois muut osa-alueet, jotka eivät olleet olennaisia tutkimuksemme kannalta. Verkostokartan avulla selvitimme keitä nuoret kokevat läheisikseen ja millaista yhteydenpito heidän välillään on. Nuori sai valita itseään kuvaavan sarjakuvahahmon ja liimasi sen kartongin keskelle, jonka jälkeen nuori valitsi läheisiä kuvaavat sarjakuvahahmot ja liimasi ne oman hahmonsa ympärille. Nuori ympyröi henkilöt, joiden kanssa asui. Yhteydenpitoa läheiseen henkilöön kuvattiin nuolella. Nuori piirsi itseään kuvaavasta sarjakuvahahmosta nuolen läheisiin, joihin hän piti yhteyttä ja läheisistä nuolen omaan sarjakuvahahmoon, jotka pitivät yhteyttä häneen. Kappaleen alla on malli verkostokartasta, jonka piirsimme selkeyttämään soveltamaamme verkostokarttaa (kuvio 2). Sarjakuvahahmojen tilalle piirsimme henkilöitä. Kuva ei vastaa kenenkään yksittäisen nuoren verkostokarttaa.

KUVA 2. Malli verkostokartasta.

Tutkimusaineistomme on kerätty kahdessa ryhmähaastattelutilanteessa. Haastateltavia nuoria oli yhteensä seitsemän. Pidimme ensimmäisen ryhmähaastattelun tammikuussa 2014 Kuopiossa nuorten *Hei, Tunnetko mut?*- vertaisryhmän kokoontumisen yhteydessä. Pohdimme, että nuorten olisi helpompi keskustella asioista, kun he ovat vertaisryhmän kautta jo ennestään toisilleen tuttuja ja käsitelleet asioita vertaisryhmän kautta. Ryhmähaastatteluun osallistui kolme nuorta. Ensimmäinen ryhmähaastattelu kesti kokonaisuudessaan tunnin, josta toiminnalliseen osuuteen meni 20 minuuttia. Toisen haastattelukerran pidimme maaliskuussa 2014 Siilinjärvellä Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämisyksikön tiloissa. Ryhmähaastatteluun osallistui silloin neljä nuorta. Haastattelutilanne kesti 50 minuuttia ja toiminnallinen osuus 15 minuuttia. Alkuperäisen suunnitelman mukaan tarkoituksemme oli toteuttaa vain yksi ryhmähaastattelu Kuopiossa vertaisryhmän kokoontumisen yhteydessä. Kaikki tutkimukseemme osallistuneet nuoret eivät silloin päässeet osallistumaan haastatteluun, jonka vuoksi järjestimme toisen tilaisuuden parin kuukauden päästä. Toisessa haastattelutilanteessa oli mukana myös *Hei, Tunnetko mut?* – vertaisryhmän ulkopuolisia nuoria. Ensimmäisestä haastattelusta saatu aineisto olisi myös jäänyt suppeaksi kolmen nuoren haastattelun myötä, eikä se olisi ollut tutkimukseemme kannalta hyvä. Nauhoitimme haastattelut kahdella nauhurilla, koska halusimme varmistaa, että ryhmästä jokaisen ääni tulee kuulluksi. Ennen haastatteluita varmistimme nuorilta luvan nauhoittamiseen.

Aloitimme haastattelutilanteet kertomalla itsestämme ja tutkimukseemme tarkoituksesta. Pyysimme nuorilta kirjalliset suostumuslomakkeet. Juttelimme nuorten kanssa

päivän kuulumisista ja samalla laitoimme esille pientä suolaista ja makeaa syömistä, jotta haastattelutilanteesta tulisi mahdollisimman rento ja mielekäs tilanne nuorille. Haastattelutilanteiden jälkeen keskustelimme nuorten kanssa mitä ajatuksia haastattelu heissä herätti. Annoimme nuorille kiitokseksi elokuvacliput haastatteluun osallistumisesta.

5.3 Tutkimusaineiston käsittely ja analyysi

Laadullisen tutkimuksen analyysit voidaan jakaa Eskolan (2001–2007) mukaan aineistolähtöiseksi, teoriasidonnaiseksi ja teorialähtöiseksi analyysiksi. Tutkimuksen sisällönanalyysin teimme aineistolähtöisesti, jossa tutkimusaineistosta kootaan teoreettinen kokonaisuus. Tutkimuksen tarkoitus ja tehtävä määrittävät sen, mitkä analyysiyksiköt aineistosta valitaan. (Tuomi ja Sarajärvi 2013, 95.)

Tutkimuksemme analyysin vaiheet perustuvat Timo Laineen (s.a.) laadullisen tutkimuksen analyysin etenemisen malliin (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2013, 91–92). Aloitimme aineiston käsittelyn litteroimalla eli kirjoitimme haastattelut nauhoilta tekstiksi juuri niin kuin ne on puhuttu. Varmistimme litteroinnin luotettavuuden käymällä läpi nauhat useaan kertaan samalla lukien litteroitua aineistoa. Yhteensä litteroitua tekstiä tuli noin 13 sivua. Seuraavaksi alleviivasimme litteroidusta tekstistä ilmaukset, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiimme. Jotta kaikki tärkeä tieto tuli analysointiin mukaan, kävimme litteroidun tekstin ja alleviivatut ilmaukset useaan kertaan läpi. Tämän jälkeen keräsimme alleviivatut asiat yhteen erilleen muusta aineistosta. Tutkimuksen kannalta kaikki muu epäoleellinen aineisto jäi tutkimuksen ulkopuolelle.

Kirjoitimme alkuperäiset ilmaukset taulukkoon ja muokkasimme ne pelkistetyiksi ilmauksiksi. Tämän jälkeen kirjoitimme pelkistetyt ilmaukset taulukkoon ja etsimme yhdistäviä tekijöitä, joista muodostimme alakategoriat. Seuraavaksi kirjoitimme alakategoriat allekkain, jotka liittyivät toisiinsa. Pohtiessamme alakategorioista muodostuvia yläkategorioita huomasimme, että yläkategoriat muodostuvat teemoistamme. Etsimme alakategorioista yhdistäviä tekijöitä, joista muodostuivat tutkimusaineiston yläkategoriat eli teemat. Teemojamme olivat nuoren läheiset, yhteydenpidon toteutuminen, vaikutusmahdollisuudet yhteydenpidolle, aikuiset yhteydenpidon tukijoina ja nuoren toiveet yhteydenpidolle. Muodostimme lopuksi teemoille yhden yhdistävän tekijän, mikä oli yhteydenpito läheisiin (Liite 6).

5.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksemme luotettavuutta lisää se, että olimme molemmat haastattelutilanteissa ja näin ollen meitä oli kaksi kuuntelijaa. Litteroimme, analysoimme ja teimme johtopäätökset myös yhdessä. Olemme raportoineet tarkasti tutkimuksen jokaisesta vaiheesta ja toteuttamisesta. Olemme perustelleet käyttämämme menetelmät ja käsitelleet tutkimusaineistoa sitä muokkaamatta. (Ks. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 232.)

Hirsjärvi ym. (2014,211) viittaa Lähteenmaan (1991) suositukseen rajata ryhmähaastatteluun osallistuvien määrä kahteen tai kolmeen henkilöön, jotta haastateltavien äänet olisi helpompi tunnistaa nauhaa kuunnellessa. Haastatteluiden suunnittelussa otimme kyseisen asian huomioon pohtimalla etukäteen, miten voimme tunnistaa nuorten äänet nauhalta. Päätimme käyttää nuorten tunnistamisessa numerointia. Numeroimme istumapaikat ennalta ja kysymysten esittämisen jälkeen merkkasimme haastattelurunkoon numeroilla nuorten vastausjärjestyksen. Näin varmistimme, että pystyisimme yhdistämään nuoren vastaukset eri kysymyksistä toisiinsa. Teimme myös litteroinnit parin päivän sisällä haastatteluista, jotta haastattelutilanteet olivat vielä hyvin muistissa.

Ryhmähaastattelu tiedonhankintamenetelmänä voi vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen. Ryhmähaastattelussa vastaaminen voi johdatella nuorta. Lisäksi ryhmähaastattelussa on enemmän kuulijoita, joten arkaluontoisista aiheista keskusteleminen ei ole välttämättä helppoa. Sillä voi kuitenkin olla myös päinvastainen vaikutus. Jos yksi nuori puhuu rohkeasti asioista, voivat toiset nuoret saada siitä rohkeutta. Toisaalta dominoivat henkilöt voivat johdatella haastattelun aiheita. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 210–211.) Tutkimuksemme luotettavuutta voi heikentää se, että käytimme tiedonhankintamenetelmänä ryhmähaastattelua. Haastattelussa muutama kerran nuori vastasi, että sama vastaus kuin aikaisemmalla. Vastaukset eivät välttämättä ole niin luotettavia, koska nuori ei ole vastannut kysymykseen omin sanoin. Vastauksiin voi vaikuttaa epäluotettavasti myös se, että osa nuorista oli samasta sijaisperheestä ja samassa ryhmähaastattelu tilanteessa. Lojaalius sijaisperhettä kohtaan voi vaikuttaa nuoren vastauksiin.

Tutkimuskohteen määräytymistä ohjaavat osaltaan kunkin tieteenalan omanlaiset arvot, ihmiskäsitys ja toiminnan tavoitteet (Tuomi & Sarajärvi 2013, 129–130). Tutkimuksessamme olemme toimineet sosiaalialan arvojen ammattieettisten ohjeiden mukaisesti. Olemme huomioineet tutkimusta tehdessämme eettisyyden, asiakkaan itsemäärämisoikeuden ja osallisuuden, luottamuksellisuuden sekä toimineet yhteistyössä eri tahojen kanssa. (Ks. Talentia 2013, 12–24).

Jokaisen tutkimuksen edellytyksenä on ihmisarvon kunnioittaminen. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen otetaan huomioon antamalla ihmisen itse päättää tutkimukseen osallistumisesta. Tutkimukseen osallistuvilta pyydetään suostumus, jossa tulee kertoa, mitä tutkimuksessa tulee tapahtumaan (Hirsjärvi ym. 2014, 25). Tutkimukseemme osallistuneet nuoret osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti. Pyysimme nuorilta ja vanhemmilta kirjalliset suostumukset (Liite 2 ja 3) ennen nuoren tutkimukseen osallistumista. Lähetimme nuorille ja vanhemmille myös infokirjeet (Liite 1), jossa kerroimme haastattelusta. Lisäksi haimme kunnilta tutkimuslupaa, koska tutkimuskohteena olivat alaikäiset nuoret. Tutkimuslupahakemusten saatteeksi lähetimme tutkimuslupakirjeen (Liite 4).

Tutkimusaineiston säilyttämiseen ja käsittelyyn liittyy eettisiä kysymyksiä (Vilka 2005, 35). Olemme ottaneet huomioon nuorten anonyymiuden säilymisen tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Ryhmähaastattelutilanteen kannalta pohdimme etukäteen, miten voimme tunnistaa nuorten äänet nauhalta litterointi vaiheessa niin, ettei nuorten nimiä tarvitse käyttää. Käytimme tunnistamisen apuna numerointia. Haastattelutilanteessa emme puhuttaneet nuoria numeroilla, vaan kysyimme aina nuorilta, kuka haluaa aloittaa. Nuorille muotoutui haastattelussa tietynlainen vastaamisjärjestys. Haastatteluaineiston litteroinnin jälkeen hävitimme kaikki nauhoitteet haastatteluista. Myös analysointivaiheessa otimme huomioon, ettei nuorten vastauksia pysytä tutkimuksesta tunnistamaan. Tämän vuoksi päädyimme siihen ratkaisuun, ettemme määrittele tarkemmin, mistä Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikön kunnista haastateltavat nuoret olivat. Tässä ratkaisussa on otettu huomioon myös sijaisvanhempien, biologisten vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden anonyymiuden säilyvyys. Olemme ottaneet huomioon haastattelukysymyksiä laatiessa ja esittäessä tutkimuksen aiheen arkaluontoisuuden ja otimme sen myös huomioon ryhmähaastattelussa. Jos nuori ei halunnut vastata kysymykseen, kunnioitimme nuoren päätöstä olla vastaamatta.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Esittelemme seuraavaksi tutkimuksemme tulokset, jotka perustuvat seitsemän 13–17-vuotiaan nuoren haastatteluihin ja niiden pohjalta tehtyyn analysointiin. Vastauksia tulkittaessa hyödynsimme analysoitua aineistoa ja nuorten tekemiä verkostokarttoja. Verkostokarttaa käytimme apuna tulkittaessa kysymyksiä nuorten läheisistä ja yhteydenpidon toteutumisesta läheisiin ihmisiin.

6.1 Nuorten läheiset ja yhteydenpito

Tutkimukseemme osallistuneista nuorista kaikki kokivat läheisikseen sijaisvanhemmat. Moni vastaajista koki biologiset vanhemmat/vanhemman läheisikseen. Nuorten nimeämiä läheisiä olivat myös sisarukset, joita olivat sekä biologiset sisarukset, sisarpuolet ja sijaisperheen lapset. Muita esille nousseita sukulaisia olivat mummi, ukki ja täti. Lähes kaikki haastateltavat nuoret kokivat läheisikseen kaverit. Myös seurustelukumppani nousi esille. Osa nuorista koki ihmisten lisäksi lemmikkieläimet läheisikseen.

Nuoret kertoivat yhteydenpidon läheisiin toteuvan soittamalla, viesteillä, vierailuilla läheisten luona sekä sosiaalisen median kautta. Yhtenä sosiaalisen median välineenä nousi esille facebook. Yhteydenpito läheisiin oli lähes kaikilla nuorilla molemminpuolista eli nuori sekä läheinen pitivät yhteyttä toisiinsa. Eräällä nuorella ei ollut yhteydenpitoa isän kanssa ollenkaan, vaikka nuori koki isän läheisekseen. Puolet nuorista kertoi yhteydenpidosta äitiin, vaikka he eivät kokeneet äitiä läheiseksi.

Yhteydenpidon säännöllisyydestä läheisiin ihmisiin kysyttäessä nuoret kertoivat kokeuksiaan tapaamisten ja puheluiden säännöllisyyden kautta. Nuoret korostivat tapaamisten säännöllisyyttä biologisiin vanhempiin. Monet nuorista tapasivat biologista äitiä enemmän kuin isää. Tapaamisten aikaväli vaihteli kahdesta viikosta puoleen vuoteen. Useimmilla nuorista tapaamiset biologisten vanhempien kanssa olivat säännöllisiä. Muutama nuori kertoi tapaamisten olevan säännöllistä myös muiden läheisten kanssa. Nuoret, jotka nimesivät läheisikseen kavereita, pitivät heihin yhteyttä lähes joka päivä. Yhteydenpitäminen soittamalla koettiin epäsäännölliseksi. Puheluiden väli vaihteli päivittäin soittamisesta puolen vuoden välein soittamiseen.

-- No porukoitten kanssa soitellaan melkeinpä joka toinen päivä ja nähhään aina joka toinen viikonloppu ja sitte niin ukkia ja näitä nään aina sitte lomilla kanssa--.

-- Ja sitte puhelimella mitä nyt soitellaan nii se on aika epäsäännöllistä. Tai semmosta että. Oli tuossa just niinku että puol vuotta ei oo mittään yhteyttä pitäny niinku äidin kanssa. Ja sitte saattaa soittaa.

Yhteydenpidon onnistumista nuoret kuvailivat mukavaksi yhdessä olemiseksi ja kivan asian tekemiseksi. Osa nuorista koki tärkeänä sen, että tapaamisesta jää hyvä mieli ja seuraavaa tapaamista jää odottamaan. Eräs nuorista toi esille, että sukulaisten tapaamisesta jää aina hyvä mieli. Onnistunut yhteydenpito sisälsi myös puheluiden ja viestittelyn onnistumisen. Yksi nuorista toi esille, että puhelut ovat onnistuneita, jos biologiset vanhemmat eivät ole alkoholin vaikutuksen alaisena ja puhelut ovat normaaleita. Nuori kokee myös, ettei vanhempien tapaaminen kasvotusten onnistu, jonka vuoksi hän ei halua nähdä vanhempia.

Varmaan just se että ku jos on mukavaa ollu ja on hyvä mieli jääny siitä tapaamisesta.

No ihan mukava on jos soittaa ja sitte ihan kiva on nähä sillee.

Onnistuneen yhteydenpidon lisäksi halusimme kysyä nuorilta onko heillä ollut pettymyksiä yhteydenpidossa. Suurin osa haastatelluista nuorista koki, ettei heillä ollut pettymyksiä yhteydenpidossa ollenkaan tai ei ainakaan paljoa. Yksi vastanneista nuorista ei muistanut, että pettymyksiä olisi ollut. Nuoret, jotka olivat kokeneet pettymyksiä yhteydenpidossa, toivat esille vanhempien alkoholin vaikutuksen alaisena soittelun ja vanhemman perumat puhelut. Lisäksi eräs nuorista kertoi, että pettymyksiä oli ollut sijoituksen alussa, jolloin vanhempi ja nuori eivät olleet vielä tottuneet nuoren sijoitukseen. Pettymyksen tunteita oli pystytty ilmaisemaan sijaisvanhemmille ja vanhemmille.

No varmaan silloinku soittaavat tai sillee nii jos ei oo selvinpäin niin sitten aina tulee semmosta asiaa puhhuuvat mitä ei välttämättä tarviis kertoa meille—

Alussa oli silloin ku joskus siihen ei ollu vielä totuttu. Ei soitettu kauheen säännöllisesti ja sitte no äiti peru niitä puheluita aika pienistäkin syistä välillä--

No mä oon vaan sanonu että mun vanhemmille siitä että harmittaa ku äiti ei soita tai peruu sen puhelun ihan olemattomista syistä tai jotain--

--Sitte kyllähän minä aina sille sijaisvanhemmille sanon ja ne sitten aina monesti sanoovat sitte niille aina että mikä siinä on.

6.2 Nuorten saama tuki yhteydenpidolle

Kaikki nuoret kokivat, että sijaisvanhemmat tukevat yhteydenpitoa läheisiin ihmisiin. Sijaisvanhempien antamaa tukea oli nuoren kyyditseminen läheisen luo ja soittaminen biologisille vanhemmille. Muutama nuori toi esille, että he soittavat yhdessä sijaisvanhempien kanssa biologisille vanhemmille ja sukulaisille. Yksi nuori toi esille, että sijaisvanhemmat ovat mukana tapaamisilla, jos nuori ei halua tavata vanhempaa yksin. Sijaisvanhemmille pystyttiin myös kertomaan, jos yhteydenpidossa on ollut pettymyksiä.

Varmaan sata prosenttisesti. Varmaan ne just yrittää aika paljo varmaan omaakin aikaa ovat käyttäneet siihen että ovat kuskanneet.

No just sillee että ne vie ja soittaa ja.

Nuorten mielestä sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien yhteistyö sujuu hyvin, ainostaan yhden nuoren mielestä yhteistyö voisi olla parempaakin. Sijaisvanhemmat ja biologiset vanhemmat pitävät yhteyttä puhelimitse nuoren asioissa ja suurimmalla osalla yhteydenpito on molemminpuolista. Eräs nuori toi esille, että sijaisvanhemmat soittavat nuoren isälle, vaikka isä ei pidä yhteyttä sijaisvanhempiin. Yksi nuorista kertoi myös sijaisvanhempien auttavan nuoren biologisia vanhempia.

Tosi hyvin. Kyllähän ne varmaan monta kertaa viikossa soittelevat ja sillee ja just tuota sijaisvanhemmatkii niinku yrittää aina auttaa niinku meidän vanhempia jos pystyyvät ja sillee.

No mun äiti on niinku yhteydessä niihin sijaisvanhempiin ja sitte ne soittelee ja puhuu aina meidän asioista jos on jotain käyntejä jossain ja sillee no iskä on sitte vähemmän että oikeestaan niinku ne sijaisvanhemmat soittaa sitte mun iskälle jos on jottain. Mutta niinku iskä ei oo yhteydessä niihin.

Nuorten kokemukset sosiaalityöntekijän tuesta olivat vaihtelevia. Ainoastaan yksi nuori toi selvästi esille, että sosiaalityöntekijä ottaa nuoren mielipiteen huomioon yhteydenpitoon liittyvissä asioissa kysymällä esimerkiksi, onko nuori pitänyt tapaamisista ja onko tapaamisia riittävästi. Kaksi nuorta olivat sitä mieltä, ettei sosiaalityöntekijä ota heidän mielipiteitä huomioon yhteydenpitoa koskevissa päätöksissä. Nuoret kokivat, ettei sosiaalityöntekijä toteuta heidän toiveitaan. Kaksi nuorta toivat esille, etteivät he tiedä kuka heidän sosiaalityöntekijänsä on. Toinen nuorista perusteli asiaa sillä, että hänen sosiaalityöntekijänsä vaihtuvat usein. Lisäksi hän toi esille, ettei hän halua osallistua palaveriin, koska hänellä ei ole sanottavaa.

6.3 Nuorten mahdollisuus vaikuttaa yhteydenpitoon ja toiveet aikuisille

Nuoret kokivat, että he voivat itse vaikuttaa siihen, keihin läheisiin he pitävät yhteyttä, esimerkiksi olemalla kaveri ja omalla yhteydenpidolla. Suurin osa nuorista koki, että heidän mielipiteensä otetaan huomioon yleisesti kysyttäessä yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin. Eräs nuori toi esille, että häneltä kysytään mielipidettä ensimmäisenä. Eräs nuorista koki, että mielipide otetaan huomioon nyt vanhempana. Nuori toi esille, että murrosiässä hän oli sanonut, ettei halua nähdä läheisiään, vaikka oikeasti halusi. Nuori kertoi, että oli hyvä asia, kun hänet pakotettiin tapaamaan läheisiään.

No multa ne varmaan ekana kyssyy siitä että mitä mieltä on että. Ihan hyvin ne ottaa. Mitä ite haluaa.

Mut sitte just minun mielestä just silloin ku olin nuori tai tällee ku ihan muuten vaan sanoin vaikka en halua ja tällälailla nii siinä kyllä tekivät ihan oikein että silloin vähä niinku pakottivat tai sillee että nyt lähetään ja.

Nuorten yhteydenpitoa läheisiin ihmisiin oli lähes kaikkien nuorten kohdalla rajoitettu. Osa nuorista kertoi, että tapaamisia on rajoitettu heidän omasta toiveestaan, jolloin he kokivat yhteydenpidon rajoittamisen hyvänä asiana. Yhteydenpidon rajoituksia tapaamisten suhteen oli pääsääntöisesti biologisiin vanhempiin. Eräs nuorista selitti asiaa sillä, että hän saa tavata vanhempia joka toinen viikonloppu. Muutama nuori toi esille myös rajoituksia biologisen äidin miesystävään. Yksi nuorista kertoi, ettei ole varma onko yhteydenpitoa rajoitettu. Yksi nuorista nosti esille rajoitusten yhteydessä sukulaisten tapaamisen. Hän kertoi, ettei näe sukulaisia usein, koska he asuvat kaukana.

--Semmonen rajoitus on, että ei niinku meidän äiti ei saa tulla miesystävängensä kanssa koskaan tapaamaan meitä--

- . Ennen me ei saatu olla äitin kanssa kahestaan. Ja sitte mä en saa mennä sen luokse yöks

-- Mun mielestä mulla ei oo mitään ainakaan mä en tiä oisko mittää--

Halusimme kysyä nuorilta, mitä he toivovat aikuisten ottavan huomioon yhteydenpidosta sovittaessa. Puolet nuorista toivat esille mielipiteiden huomioimisen. Kaksi nuorta toivoivat yhteydenpidon lisäystä vanhempiin. Erään nuoren toiveena oli, että sosiaalityöntekijä kuuntelisi ja hänelle voisi puhua kaikesta. Yksi nuori toivoi, että aikuiset kuuntelisivat. Yksi nuori ei tiennyt, mitä toivoo aikuisten ottavan huomioon, koska hän näkee läheisiään harvoin.

No just omat mielipitteet että halutaanko myö tai sillee

Ei tiedä mitä voi ottaa huomioon, koska näkee niin harvoin.

Kysyimme nuorilta, mitä yhteydenpidon toteutuksessa on tärkeää huomioida. Kaikki nuoret eivät vastanneet kysymykseen. Ne nuoret, jotka vastasivat kysymykseen, toivat esille läheisten ihmisten näkemisen, mielipiteiden huomioimisen, säännöllisen yhteydenpidon ja vanhempien kunnan huomioimisen ennen yhteydenpitoa.

Varmaan se että pittää yhteyttä niinku niihin ihmisiin niin säännöllisesti ja sillee.

Ja sitte se että onko vanhemmat missä kunnossa, koska eihän lapsi tietenkään halua nähä vanhempia tai olla yhteyvessä jos se on huonossa kunnossa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää, kuinka perheeseen sijoitetut nuoret kokevat yhteydenpidon läheisiin ihmisiin. Tavoitteenamme on ollut saada tietoa, keitä nuoret kokevat läheisikseen ja kuinka yhteydenpito heihin onnistuu, kuinka nuoret kokevat osallisuutensa yhteydenpitoon liittyvissä asioissa sekä kuinka nuoret kokevat sijaisvanhempien ja vanhempien välisen yhteistyön. Lisäksi halusimme tietää, mitä toiveita nuorilla on yhteydenpitoon liittyvissä asioissa.

Lastensuojelulaki määrittää, että nuorella on oikeus yhteydenpitoon läheisiin ihmisiin sijaishuollon aikana. Lastensuojelulaissa ei ole määritelty, ketkä ovat lapsen läheisiä ihmisiä. Tutkimuksemme tuloksista nousi esille, että nuorten läheissuhteet olivat monimuotoisia. Nuorten määrittelemiä läheisiä ovat sijaisperheen jäsenet, biologisen perheenjäsenet, sukulaiset ja kaverit. Lähdes ja Nieminen (2014, 42) päätyivät tutkimuksessaan melko samankaltaisiin tuloksiin. Läheissuhteet olivat moninaisia ja nuoret määrittelivät läheisikseen biologisen perheenjäseniä, sukulaisia ja kavereita. Tutkimuksessa nuoret nimesivät läheisikseen laitoksen työntekijöitä ja laitoksen muita nuoria, kuin puolestaan meidän tutkimuksessa nimettiin sijaisperheenjäseniä. Tutkimuksessamme kaikki nuoret kokivat läheisikseen sijaisvanhemmat. Tämä mahdollisesti johtuu siitä, että jokainen nuori asuu sijaisvanhempiansa kanssa. Sijaisvanhemmat osallistuvat nuoren arkeen ja toimivat siinä vastuunkantavana aikuisena.

Hämäläisen (2012, 129,134) tutkimuksessa tuli esiin, että sijaishuollossa olevien lasten suhde biologiseen äitiin oli ensijainen ja merkityksellisin. Lapsille tärkeitä suhteita olivat myös suhde biologiseen isään, biologisiin sisaruksiin ja sijaisperheen jäseniin. Tutkimuksessamme noin puolet nuorista ei kokenut äitiä läheisikseen. Kaikki nuoret kertoivat kuitenkin yhteydenpidosta biologiseen äitiinsä.

Nuoruusiässä kavereiden merkitys korostuu, joten ei ole yllättävää, että tutkimuksessamme nuoret nimesivät läheisikseen kaverit. Kavereihin nuoret pitivät yhteyttä joka päivä, joka viestittää kavereiden tärkeydestä. Lapsiasiavaltuutetun raportissa (2012, 20) tulee myös esille kavereiden merkitys etenkin sijaishuollossa olevilla nuorilla silloin, kun yhteydenpitoa biologiseen perheeseen on rajoitettu. Nuoret saavat toisiltaan myötätuntoa ja vertaistukea. Sijoituksen aikana mahdolliset muut sijoituksessa olevat lapset tulevat nuorelle myös läheisiksi ja merkityksellisiksi. Tutkimuksessamme osa nuorista nimesi läheisikseen oman sijaisperheen lapsia.

Tutkimuksessamme nuorten yhteydenpito biologisiin vanhempiin oli pääasiassa säännöllistä. Tähän uskomme vaikuttavan sen, että jokaiselle sijaishuollossa olevalle

nuorelle kirjataan asiakassuunnitelmaan yhteydenpidosta ja yhteistoiminnasta nuoren ja hänen biologisten vanhempien välillä. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.) Kujalan (2002) mukaan lapselle on tärkeää vanhempien säännöllinen tapaaminen ja vanhempien sovituista tapaamisista kiinnipitäminen. Lapsen ja biologisen vanhemman suhteen merkitys tuli esille myös nuorten toiveissa tavata vanhempia enemmän. Lähdesin ja Niemisen (2014, 55) opinnäytetyössä tuli esille myös nuorten toiveita nähdä vanhempia enemmän.

Tapaamisten laiminlyönti on lapselle raskasta (Kujala 2002, 41). Tutkimuksessamme nuorilla oli ollut pettymyksiä yhteydenpidossa biologisiin vanhempiin. Pettymyksissä nousi esiin vanhemman ongelmat, kuten päihdeongelma. Yli puolessa huostaanotoista yhtenä vaikuttavana syynä on vanhempien päihdeongelma (Hiltonen & Heinenen 2009, 49–54). Alkoholin käyttö vaikuttaa suoraan vanhemmuuteen. Vanhemmat voivat olla lapselle vähemmän saatavilla, väsyneitä, huonovointisia ja heillä voi olla huono keskittymiskyky. Lisäksi alkoholi voi aiheuttaa ahdistusta, masennusta ja univaikeuksia. (Beckett 2007, 126.)

Kriisin käsittelyvaiheessa pinnalla ovat syyllisyyden ja vihan tunteet. Tämä voi vaikuttaa nuoren ja vanhemman yhteydenpitoon, koska vanhempi voi vältellä lastaan. (Jokinen 2004, 11.) Huostaanoton kriisi voi vaikuttaa yhteydenpitoon sijaishuollon aikana, mikä nousi esille myös tutkimustuloksistamme. Yksi nuori koki pettymyksiä sijoituksen alussa, jolloin nuori ja vanhempi eivät olleet tottuneet sijoitukseen. Nuori kertoi, ettei yhteydenpito äidin kanssa ollut säännöllistä ja äiti perui puheluja. Huostaanoton kriisin vaiheista käsittelyvaihe ja uudelleen suuntautumisen vaihe saattavat vaikuttaa tutkimustuloksiimme. Kriisin käsittelyvaihe kestää muutamasta kuukaudesta vuoteen ja uudelleen suuntautumisen vaihe kestää vuodesta kahteen (Tukinet 2009). Tutkimukseemme osallistuneet nuoret olivat olleet sijoitettuna vähintään puoli vuotta. Kriisin uudelleen suuntautumisen vaiheessa vanhemman kiinnostus tavata lasta lisääntyy. Myös lapsi alkaa voida paremmin ja tulla toimeen sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien kanssa. Lapsi kaippaa edelleen vanhempia, mutta eroon suuntautuminen on realistisempaa. (Kujala 2003, 33, 38.) Tutkimuksessamme kaikki nuoret kokivat läheisempään sijaisvanhemmat ja osa nuorista biologiset vanhemmat. Nuoret kokivat saavansa tukea sijaisvanhemmilta ja pystyivät ilmaisemaan heille myös pettymyksiään.

Tutkimuksemme perusteella voidaan todeta, että sijaisvanhemmat tukevat nuoren yhteydenpitoa läheisiin ihmisiin. PRIDE-ohjelman mukaan sijaisvanhempien valmiuksissa yksi sijaisvanhempien tehtävistä on tukea lasta yhteydenpidossa syntyvän-

hempiin ja muihin läheisiin ihmisiin. (Pesäpuu ry 2009, 12.) Tutkimuksessamme sijaisvanhemmat tukivat yhteydenpitoa kuljettamalla nuoria läheisten luo ja pitämällä yhteyttä biologisiin vanhempiin.

Tutkimuksemme tulosten mukaan nuoret pitivät sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välistä yhteistyötä hyvänä. Tutkimuksessamme nuoret kertoivat, että sijaisvanhemmat ja biologiset vanhemmat soittelevat keskenään nuoren asioissa ja suurimmalla osalla yhteydenpito oli molemminpuolista. Nuoren kannalta on tärkeää, että yhteistyö biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien välillä toteutuu ilman riitelyä. Näin nuori ei joudu hankalaan välikäteen. (Pesäpuu ry 2009, 15.) Heliävirran, Jämisen ja Kiiskisen (2008) tutkimuksessa toimiva yhteistyö sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä oli helpottava asia yhteydenpidon onnistumisessa. Tähän vaikutti se, etteivät sijaisvanhemmat syyllistä vanhempia ja pitivät vanhempia tasarvoisina kasvattajina. Tutkimuksessa nähtiin tärkeänä, että jokainen oli hyväksynyt sijoituksen. Käsittelemättömät tunteet niin biologisella vanhemmalla kuin huostaan otetulla lapsella vaikuttavat tutkimuksen mukaan yhteydenpitoon.

Nuoren osallisuus on yksi tärkeimmistä periaatteista lastensuojelussa. Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksista *mahdollisuus ilmaista itseään* toteutui tutkimuksessamme, koska nuoret kokivat voivansa vaikuttaa yhteydenpitoon ilmaisemalla mielipiteensä. Lisäksi Thomasin osallisuuden ulottuvuuksista nousi esille *mahdollisuus valita*. Esimerkiksi yksi nuori ilmaisi, ettei osallistu palavereihin, koska ei halua. Eräs nuori kertoi, että hänet pakotettiin murrosiässä tapaamaan läheisiään. Hänen kohdallaan Thomasin osallisuuden ulottuvuus *mahdollisuus valita* ei sillä hetkellä yhteydenpidossa läheisiin ihmisiin toteutunut. Nuori piti asiaa kuitenkin hyvänä. Nuoren mukaan hänen murrosikänsä vaikutti siihen, että oli tarve väittää vastaan. Tässä tilanteessa aikuisten katsoma lapsen etu mahdollisti yhteydenpidon ja edisti läheisten ihmissuhteiden säilymistä.

Tutkimustuloksemme Thomasin viidennestä osallisuuden ulottuvuudesta *mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen olivat vaihtelevia* sosiaalityöntekijän tuen osalta. Osa nuorista toi esille, ettei sosiaalityöntekijä ota nuorten mielipiteitä huomioon yhteydenpitoa koskevissa päätöksissä, eikä toteuta heidän toiveitaan. Nuorten osallisuutta voidaan tarkastella myös yhteydenpidon rajoitusten osalta. Osa nuorista kertoi, että tapaamisia läheisiin ihmisiin on rajoitettu heidän omista toiveistaan. Tässä toteutuu Thomasin neljäs ulottuvuus *mahdollisuus ilmaista itseään* ja kuuden ulottuvuus *mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin*. (Hotari ym. 2009, 119–121; THL 2015.)

Yksi tekijä, mikä voi vaikuttaa tällä hetkellä nuorten kokemuksiin siitä, ettei heidän mielipidettä oteta huomioon, on työmäärä lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijä tarvitsee aikaa kohdatakseen asiakkaan ja saadaksesen luottamuksen asiakkaaseen syntymään. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestön Talentian mitoituksen mukaan lastensuojelussa tulisi olla maksimissaan 30 perhettä yhtä sosiaalityöntekijää kohti ja 40 lasta yhtä lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää kohti. (Talentia s.a.) Savon Sanomien 24.11.2014 julkaisemassa artikkelissa *Lastensuojelun asiakasmäärä on Kuopiossa kohtuuton*, lastensuojelun päällikkö Marketta Kolari toteaa, ettei lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden määrä ole Kuopiossa riittävä. Sosiaalityöntekijällä voi olla asiakkaana samaan aikaan jopa 60 lasta. Artikkelissa tuodaan esille, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tapaa lasta kaksi tuntia puolessa vuodessa. Suositusten mukaan lasta tulisi tavata kaksi tuntia kuukaudessa. (Savon Sanomat 2014.) Tuloksista nousi myös esiin, etteivät kaikki nuoret tienneet, kuka heidän sosiaalityöntekijänsä on. Perusteluna tälle oli, että sosiaalityöntekijät vaihtuvat usein tai nuori ei itse halunnut osallistua palaveriin. Savon Sanomien (2012) julkaistussa artikkelissa kerrotaan, että 30–70 % sosiaalityöntekijöistä vaihtaa vuosittain työpaikkaa, joka johtuu lastensuojelun suuresta työmäärästä ja organisoinnista (STT 2012).

Opinnäytetyömme toimeksiantaja saa tutkimuksesta tärkeää tietoa nuorten kokemuksista yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin. Lasten ja nuorten kokemusten selvittäminen on tärkeää, koska he ovat asianosaisia omassa lastensuojeliasiakkuudessaan ja he saattavat helposti jäädä aikuisten varjoon. Vaikka tutkimuksen sisältö jäi varsin suppeaksi, ovat jokaisen nuoren pienetkin heidän esille tuomat kokemukset meille tärkeitä ja merkityksellisiä. Toimeksiantaja voi hyödyntää tutkimuksesta saatuja tuloksia yhteydenpitoon liittyvissä kehystoimenpiteissä ja nuorten kanssa työskentelyssä. Yhteydenpitoa olisi tärkeä tutkia myös biologisten vanhempien näkökulmasta, koska nuorten kokemuksista korostui biologisten vanhempien merkitys.

Tutkimuksen tuloksista korostui biologisten vanhempien merkitys nuorelle. Erityisesti kiinnitimme huomiota tuloksista siihen, että moni nuorista ei kokenut biologista vanhempaansa läheiseksi. Jäimme miettimään, mistä voisi johtua, että yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin puhuttaessa nuoret toivat kuitenkin esille yhteydenpidon biologisiin vanhempiin. Pohdimme, voisiko tämä johtua siitä, että nuoret ovat asuneet ennen sijoitusta biologisten vanhempiensa kanssa. Vaikka nuori ei asu enää biologisten vanhempiensa kanssa, huoltosuhde säilyy ja biologisilla vanhemmilla on oikeus osallistua nuoren elämään ja palavereihin. Lastensuojelulakiin on kirjattu, että tavoitteena on perheen jälleenyhdistäminen, mikä voi vaikuttaa siihen, että nuoren ja biologisten vanhempien välistä yhteydenpitoa pidetään merkityksellisenä. Nuori on myös lojaali vanhempiaan kohtaan, mikä voi vaikuttaa siihen, että nuori pitää yhteyttä biologisiin vanhempiin, vaikka ei koe heitä läheiseksi.

Tutkimuksen tulosten perusteella ainoastaan yksi nuori koki sosiaalityöntekijän ottavan nuoren mielipiteen huomioon yhteydenpitoon liittyvissä asioissa. Merkityksellistä on, että sosiaalityöntekijällä on aikaa tavata nuorta tarpeeksi usein nuoren luottamuksen saavuttamiseksi. On huolestuttavaa, kuinka suuri työkuorma sosiaalityöntekijöillä on tällä hetkellä lastensuojelussa. Vaikka sosiaalityöntekijä antaisi parhaan mahdollisen työpanoksensa, yhteiskunnan resurssit eivät välttämättä mahdollista kiireetöntä asiakkaan kohtaamista.

Tutkimuksemme tuloksista nousi esiin, että nuoret kokivat sijaisvanhemmat läheiseksi, sijaisvanhemmat tukivat yhteydenpitoa ja sijaisvanhempien sekä biologisten vanhempien yhteistyö toimi hyvin. Uskomme sijaisvanhempien ennakkovalmennuksen vaikuttavan myönteisesti siihen, kuinka he pystyvät tukemaan nuorta ja toimimaan yhteistyössä biologisten vanhempien kanssa, koska ennakkovalmennus antaa sijaisvanhemmille merkittävää tietoa ja opastusta sijaisvanhempana toimimisesta.

Tarkastelimme tutkimuksen tuloksia osallisuuden näkökuolemasta. Nuoret kokivat voivansa itse vaikuttaa siihen, keihin läheisiin he pitivät yhteyttä ja heidän mielipiteensä otetaan huomioon yleisesti. Osallisuus tuli esiin nuorten vastauksista monella eri tavalla. Lastensuojelulaki vaikuttaa varmasti osaltaan siihen, että nuoren osallisuus nähdään lastensuojelussa tärkeänä asiana. Myös lapsen asema on vahvistunut ajan kuluessa ja lapsi nähdään tasa-vertaisena ihmisenä aikuisten rinnalla, mikä vaikuttaa osallisuuden merkityksen näkemiseen.

Tämä oli meidän molempien ensimmäinen opinnäytetyö. Opinnäytetyöprosessi on ollut haastava, mutta antoisa ja opettavainen. Olemme molemmat olleet kiinnostuneita lastensuojelutyöstä jo opintojen alusta alkaen, joten opinnäytetyö tuki valitsemaamme ammattipolkua. Saimme paljon uutta tietoa lastensuojelun perhehoidosta perehtyessämme ajankohtaisiin lainsäädäntöihin ja aikasempiin tutkimuksiin. Ryhmähaastattelu oli haastava tiedonhankintamenetelmä, koska tutkimuksemme käsiteli arkaluontoisia asioita, joita nuoret eivät välttämättä halunneet tuoda esiin muiden nuorten kuullen. Nuorten vastaukset jäivät joltakin osin hyvin niukiksi. Jälkikäteen ajateltuna valitsimme ryhmähaastattelun sijasta yksilöhaastattelut, koska tällöin olisimme saaneet mahdollisesti laajemmin tutkimusaineistoa. Jos olisimme tavanneet nuoria etukäteen, olisi nuorille haastattelutilanteessa arkaluontoisiin kysymyksiin vastaaminen mahdollisesti ollut helpompaa. Koimme puolestaan toiminnallisen osuuden erittäin hyväksi aloitukseksi, koska nuoret selkeästi innostuivat verkostokartan askartelusta. Tämä selkeästi toi haastattelutilanteeseen rentoa ilmapiiriä ja vei nuorilta pois jännitystä. Verkostokartan avulla nuori pääsi toteuttamaan itseään, se antoi konkreettisen asian johon keskittyä ja tuki nuoria vastaamisessa haastattelukysymyksiin.

Opinnäytetyöprosessi on tukenut paljon ammatillista kasvuamme. Koko opinnäytetyöprosessin ajan olemme ottaneet huomioon sosiaalialan ammattieettiset periaatteet. Olemme soveltaneet eettistä osaamistamme ja toteuttaneet tutkimuksen eri vaiheet niiden eettisyyden huomioiden. Myös muut sosiaalialan kompetenssit ovat vahvistuneet opinnäytetyöprosessin ohella. Erityisesti tutkimuksellinen kehittämisosaaminen kehittyi opinnäytetyöprosessin aikana. Sisäistimme reflektiivisen, tutkivan ja kehittävän työotteen ja uuden tiedon tuottaminen kehittyi opinnäytetyötä tehdessä. Opinnäytetyö opetti meitä kriittiseen ajatteluun, koska opinnäytetyöprosessin aikana tuli jatkuvasti reflektoida itseään ja pohtia myös kriittisesti esimerkiksi lähdeaineistoa.

Meidän oli haasteellista löytää yhteistä aikaa opinnäytetyön tekemiselle, mikä osaltaan vaikutti siihen, että työn etenemisen aikataulut eivät aina pitäneet ja työn valmistuminen pääsi venymään. Työn venyminen puolestaan aiheutti välillä motivaatio-

ongelmia, minkä vuoksi välttelimme aika ajoin kirjoittamisprosessia. Jouduimme tekemään työtä paljon erillään, mikä vaikutti työn eheän kokonaisuuden saavuttamiseen. Yhteistyömme olisi voinut olla kuitenkin parempaa, jotta olisimme pystyneet etenään tavoitteidemme mukaisesti. Molempien panostus työhön oli kuitenkin tasaista ja saimme toisilta tukea koko prosessin ajan. Myös toimeksiantajan, ohjaavan opettajan ja opponentin tuki ja palaute olivat tärkeitä prosessin etenemisen kannalta. Olemme kuitenkin tyytyväisiä opinnäytetyömme lopputulokseen.

LÄHTEET

Aalberg, V. & Siimes, M. 2007. *Lapsesta aikuiseksi. Nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi*. Helsinki: Nemo.

Aaltonen, S. & Heikkinen, A. 2009. *Nuoret lastensuojelussa*. Teoksessa Bardy, M. (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. 3.painos. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 165–176.

Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilen, M. 2003. *Nuoren aika*. 2.painos. Helsinki: WSOY.

Ahto, A. & Mikkola, P. 1999. *Perhehoito lastensuojelussa*. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 13. Lastensuojelun keskusliitto.

Beckett, C. 2007. *Child Protection An Introduction*. Lontoo: SAGE Publications Ltd.

Elo, A. 2014. *Lastensuojelun asiakasmäärä on Kuopiossa kohtuuton*. [digilehti] Savon Sanomat 24.11.2014. [viitattu 1.6.2015] Saatavissa: <http://www.savonsanomat.fi/uutiset/kotimaa/lastensuojelun-asiakasmaara-on-kuopiossa-kohtuuton/1938804>

Heliävirta, K., Jämsen, M & Kiiskinen, T. 2008. ”*Mennyttä ei voi muuttaa, mut huomiseen voi vaikuttaa*” *Huostaanotettujen lasten ja biologisten vanhempien välinen yhteydenpito vanhempien kokemana*. Opinnäytetyö. [verkkojulkaisu] [viitattu 2.11.2014]. Saatavissa: http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Pieksamaki2008/heliavirtajamsenkiiskinen.pdf

Heinonen, H. 2011. *Sadoissa verkoissa sukkulointia- kumppanuudet sijaishuollossa*. Lastensuojelun keskusliitto. [verkkojulkaisu] [viitattu 15.5.2015] Saatavissa: http://lsl.fi/files/935/Sadoissa_verkoissa_sukkulointia_Kumppanuudet_sijaishuollossa.pdf

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2014. *Tutki ja kirjoita*. 19.painos. Helsinki: Tammi

Hiltola, J & Heinonen, H. *Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko – Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanotto asioissa 2008*. 2009. THL-raportti. [verkkojulkaisu] [viitattu 13.11.2014]. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79959/f84ee235-d74a-4898-af24-deb260f3a806.pdf?sequence=1>

Hotari, K., Oranen, M & Pösö, T. 2009. *Lapset lastensuojelun osallisina*. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. 3.painos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 117–132.

Hämäläinen, K. 2012. *Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen*. Helsinki: Väestöliitto.

Jokinen, J. 2004. Sosiaali- ja terveysministeriö. *Kriisityön kehittäminen huostaanotossa, kartoitusta ja kehittämistarpeita*. [verkkojulkaisu] [viitattu 13.5.2015] Saatavissa: <https://www.thl.fi/documents/10542/473715/Kriisity%C3%B6%20huostaanotossa.pdf>

Ketola, J. 2008. *Perhehoito ennen ja nyt*. Teoksessa Back-Kiianmaa, R., Hakkarainen, P., Ketola, J. (toim.), Kuukkanen, M., Pollari-Urrio, P., Rabb, H. & Valkonen, L. *Sijoi ta perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kujala, V. 2003. *Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet. Sijoitettujen lasten ryhmätoiminnan opas*. Sininauhaliitto.

Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. *Lastensuojelu 2013*. [verkkojulkaisu] [viitattu 19.5.2015] Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116946/Tr26_14.pdf?sequence=5

Lahtinen, P. 2013. *Lapsi tarvitsee läheisiään*. [verkkodokumentti] Pesäpuu ry [viitattu 16.5.2015] Saatavissa: http://pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/lahemmas/lapsi_tarvitsee_laheisiaan.pdf

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Finlex. Lainsäädäntö. [viitattu 28.8.2013]. Saatavissa: [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search\[type\]=pika&search\[pika\]=lastensuojelulaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search[type]=pika&search[pika]=lastensuojelulaki)

Lastensuojelun keskusliitto. 2015. *Lapsen hyvä elämä 2015 Toimintalinjaus*. [verkkojulkaisu] [viitattu 19.5.2015] Saatavissa: <http://www.lskl.fi/files/132/kgS2xmQ5.pdf>

Lähdes, P. & Nieminen, M. 2014. *Luottamusta vai varautuneisuutta? Nuorten kokemuksia osallisuudesta ja yhteydenpidosta sijaishuollon aikana*. Opinnäytetyö. [verkkojulkaisu] [viitattu 2.6.2015] Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/82301/Lahdes_Nieminen.pdf?sequence=1

Mikkola, M. 2004. *Lastensuojelulain tausta*. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 77–84.

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. *Ammattina sosionomi*. Helsinki: WSOYpro Oy

Nurminen, K. 2012. *Lisää avoimuutta lastensuojeluun. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy on yhteinen tehtävä*. Perhehoito 4/2012, 18-19.

Oranen, M. 2008. *Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä*. Helsinki: Multiprint Oy.

Perhehoitolaki 263/2015. Finlex. Lainsäädäntö. [viitattu 17.5.2015] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263>

Perhehoitoliitto ry. s.a.a *Nuorten perhehoito*. [verkkosivu] [viitattu 9.12.2014] Saatavissa: http://www.perhehoitoliitto.fi/sijaisvanhemmaksi/sijaisvanhemmuus/monipuolinen_perhehoito/nuorten_perhehoito

Perhehoitoliitto ry. s.a.b. *PRIDE-valmennus*. [verkkosivu] [viitattu 9.12.2014] Saatavissa: http://www.perhehoitoliitto.fi/sijaisvanhemmaksi/sijaisvanhemmuus/miten_sijaisvanhemmaksi_tullaan/pride-valmennus

Pesäpuu ry 2010. *Lapsen läheissuhteiden vahvistaminen*. [internetsivut] [viitattu 17.5.] Saatavissa: <http://www.pesapuu.fi/toiminta/lahemmas/>

Pesäpuu ry. 2009. *Sijaishuollon peruspilarit. Osallistujan käsikirja*. 2. painos. Jyväskylä: Kopijyvä.

Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö. 2013. [verkkosivut] [viitattu 10.9.2013]. Saatavissa: <http://www.pslastensuojelu.fi/etusivu/>

Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö. 2013. Yksikön esite. [verkkokjulkaisu] [viitattu 3.9.2013]. Saatavissa: <https://docs.google.com/file/d/0B6w3RGpmheZ9MnZLVzF1T1FGVUU/edit?pli=1>

Pösö, T. 2004. *Kasvatustyö sijaishuollossa*. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) *Lastensuojelu tänään*. Helsinki: Tammi, 202–213.

Räsänen, H & Sillgren, S. 2008. *Sijaisvanhempien yhteistyö biologisten vanhempien kanssa sijoituksen aikana*. Opinnäytetyö. [verkkojulkaisu] [viitattu 2.11.2014] Saatavissa: <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/11811/2008-05-06-03.pdf?sequence=1>

Räty, T. 2010. *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Saastamoinen, K. 2008. *Lapsen asema sijaishuollossa –Käsikirja arjen toimintaan*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Saastamoinen, K. 2010. *Lapsen asema sijaishuollossa –Käsikirja arjen toimintaan. 2.painos*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2013. *Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Arki, arvot, elämä, etiikka*. 6.painos. [verkkokirja] Sosiaalialan ammattieettinen lautakunta [viitattu 5.5.2015] Saatavissa: http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf

STT. 2012. *Lastensuojelun työntekijät vaihtuvat usein*. [digilehti] Savon sanomat 31.10.2012 [viitattu 12.3.2015] Saatavissa: <http://www.savonsanomat.fi/uutiset/kotimaa/lastensuojelun-tyontekijat-vaihtuvat-usein/1265834>

Suomen kasvatusta ja Perheneuvontaliitto ry. 2015. VOIKUKKIA hanke. *Tietoa ja tukea vanhemmille*. [verkkosivu] [viitattu 17.5.2015] Saatavissa: <http://www.voikukkia.fi/materiaalit/tietoa-ja-tukea-vanhemmille>

Talentia. s.a. *Mitoitus*. [verkkosivut] [viitattu 17.11.2014] Saatavissa: http://www.talentia.fi/tyoelamassa/hyva_tyopaikka/mitoitus

Tanskanen, I & Timonen-Kallio, E. 2010. *Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä*.

THL 2015a. Lastensuojelun käsikirja. *Huostaanotto*. [verkkosivu] Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. [viitattu 20.5.2015] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto>

THL 2015b. Lastensuojelun käsikirja. *Lasten osallisuus*. [verkkosivu] Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. [viitattu 19.5.2015] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>

Tukinet 2009. Sastamalan seudun mielenterveysseura ry. *Traumaattisen kriisin vaiheet*. [verkkosivu] [viitattu 13.5.2015] Saatavissa: https://www.tukinet.net/aineisto/aineisto_tiedot.tpl?id=621

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 11. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Unicef s.a. *Mikä on lapsen oikeuksien sopimus?* [verkkosivu] [viitattu 20.5.2015] Saatavissa: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>

United Nations Human Rights s.a. *Universal Declaration of Human Rights*. [verkkosivu] [viitattu 20.5.2015] Saatavissa: <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>

Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004. Laituri-projekti. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto ry.

Vario, P., Barkman, J., Kiili, J., Nikkanen, M., Oranen, M. & Tervo, J. 2012. *Suojele unelmia, vaali toivoa. Nuorten suosituksia lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6. 2. painos. Lapsiasiavaltuutetun toimisto.

Vilkka, H. 2005. *Tutki ja kehitä*. Helsinki: Tammi.

Vilkko-Riihelä, A., 1999. *Psykyke. Psykologian käsikirja*. 1.-4. painos. Helsinki: WSOY.

Vilkko-Riihelä, A. & Laine, V. 2005. *Mielen maailma 2. Kehityspsykologia*. 1.-2. painos. Helsinki: WSOY.

Hei nuoret ja vanhemmat!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Savonian ammattikorkeakoulusta Iisalimesta. Tutkimme opinnäytetyössämme perheeseen sijoitettujen nuorten kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin. Teemme yhteistyötä Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissikön kanssa. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda uutta ja ajankohtaista tietoa sijaishuollon aikaisesta yhteydenpidosta Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikölle ja lastensuojelun kehittämistyön parissa työskentelevälle ammattihenkilöstölle.

Toteutamme haastattelut ryhmähaastattelun muodossa 11.1.2014 klo 11 – 13 kokoontuvan Hei, tunnetko mut – vertaisryhmän päätteeksi klo 13 – 14.30. Tutkimuksen avulla selvitämme, millaista sijoitetun nuoren ja hänelle tärkeiden ihmisten välinen yhteydenpito on ja mitä yhteydenpidon toteutuksessa tulisi ottaa huomioon. Mielenpitemme ja kokemuksemme ovat meille tärkeitä! Osallistamalla tutkimukseen autatte kehittämään lastensuojelutyötä.

Ryhmähaastattelun aloitamme aiheeseen liittyvällä kuvatyöskentelyllä, josta jatkamme haastattelukysymyksiin. Haastattelussa käytämme nauhuria, jotta tulosten raportointi on helpompaa ja luotettavampaa. Raportoinnin jälkeen nauha tuhotaan. Meitä sitoo sosiaalihuollon mukainen vaitiolo- ja salassapitovelvollisuus ja tutkimuksessa huomioidaan, ettei henkilöllisyyttä tunnista ulkopuoliset missään tutkimuksen vaiheissa, eikä tulosten julkistamisessa. Tutkimukseen osallistuvat nuoret saavat Finnkino -elokuvalipun. Ohessa on suostumuskirje vanhemmille ja nuorille.

Kiitos suostumuksestanne jo etukäteen!

Jos teille tulee jotain kysyttävää, ottakaa rohkeasti yhteyttä. Vastaamme mielellämme.

Ystävällisin terveisin

Elisa Reinikainen puh. xxx xxxx xxx

Mari Reis puh. xxx xxxx xxx

LIITE 2: HUOLTAJAN SUOSTUMUS

Huoltajan suostumus nuoren tutkimukseen osallistumiseen

Opinnäytetyössä tutkitaan sijaisperheissä olevien nuorten kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin sijaishuollon aikana. Tutkimus toteutetaan ryhmähaastattelun muodossa ja se sisältää toiminnallisen osuuden. Haastattelut nauhoitetaan ja nauhat tuhoetaan analysoinnin jälkeen. Haastatteluaineistoa ei käsittele muut kuin opinnäytetyön tekijät Elisa Reinikainen ja Mari Reis. Opiskelijoilla on vaitiolo- ja salassapitovelvollisuus. On tärkeää kuulla nuoren kokemuksia yhteydenpidosta ja siitä, mitä yhteydenpidon toteutuksessa tulisi ottaa huomioon!

Suostun, että lapseni _____ osallistuu kyseiseen tutkimukseen.

Päiväys ja paikka: _____ Allekirjoitus: _____

Lähetäthän vastauksen mahdollisimman pikaisesti palautusosoitteeseen

Savonia AMK / ohjaava opettaja Arja Pesola /

opiskelijat Elisa Reinikainen ja Mari Reis

PL 72

74101 IISALMI

LIITE 3: NUOREN SUOSTUMUS

Nuoren suostumus tutkimukseen osallistumiseen

Opinnäytetyössä tutkitaan sijaisperheissä olevien nuorten kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin sijaishuollon aikana. Tutkimus toteutetaan ryhmähaastattelun muodossa ja se sisältää toiminnallisen osuuden. Haastattelut nauhoitetaan ja nauhat tuhoetaan analysoinnin jälkeen. Haastatteluaineistoa ei käsittele muut kuin opinnäytetyön tekijät Elisa Reinikainen ja Mari Reis. Opiskelijoilla on vaitiolo- ja salassapitovelvollisuus. On tärkeää kuulla nuoren kokemuksia yhteydenpidosta ja siitä, mitä yhteydenpidon toteutuksessa tulisi ottaa huomioon!

Osallistun kyseisen tutkimuksen ryhmähaastatteluun.

Päiväys ja paikka: _____ Allekirjoitus: _____

Lähetäthän vastauksen mahdollisimman pikaisesti palautusosoitteeseen

Savonia AMK / ohjaava opettaja Arja Pesola /

opiskelijat Elisa Reinikainen ja Mari Reis

PL 72

74101 IISALMI

LIITE 4: TUTKIMUSLUPAKIRJE

Hei!

Olemme kaksi kolmannen vuoden sosionomi opiskelijaa Savonian ammattikorkeakoulusta lisäalmeista. Teemme opinnäytetyönämme laadullisen tutkimuksen perheeseen sijoitettujen nuorten kokemuksista yhteydenpidosta läheisiin ihmisiin. Toimeksiantajamme on Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö. Yhteistyössä olemme ohjaajamme Tarja Pitkäsen kanssa. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda uutta ja ajankohtaista tietoa sijaishuollon aikaisesta yhteydenpidosta Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikölle ja lastensuojelun kehittämistyön parissa työskentelevälle ammattihenkilöstölle.

Toteutamme teemahaastattelut ryhmähaastattelun muodossa Hei, tunnetko mut – vertaisryhmän yhteydessä (11.1.2014). Haastattelemme viittä 12–16 –vuotiasta nuorta. Tutkimuksen avulla selvitämme, millaista sijoitetun nuoren ja hänelle tärkeiden ihmisten välinen yhteydenpito on ja mitä yhteydenpidon toteutuksessa tulisi ottaa huomioon (onko se riittävä). Tutkimuksen tulosten pohjalta saadaan mahdollisesti uusia ideoita tarvittaville kehitystoimenpiteille.

Ryhmähaastattelun aloitamme toiminnallisella menetelmällä liittyen aiheeseen, josta jatkamme haastattelukysymyksiin. Haastattelutilanteessa käytämme apuna nauhuria, jotta tulosten raportointi on helpompaa ja luotettavampaa. Raportoinnin jälkeen nauha tuhoetaan. Meitä sitoo myös sosiaalihuollon mukainen vaitiolo- ja salassapitovelvollisuus ja tutkimuksessa huomioidaan, ettei henkilöllisyyttä tunnista ulkopuoliset missään tutkimuksen vaiheissa, eikä tulosten julkistamisessa. Keräämme mahdollisesti aineistoa lisää ryhmähaastattelujen jälkeen yksilöhaastatteluina, jos on tarpeellista.

Saisimmeko teiltä tutkimusluvut kyseisen tutkimuksen toteuttamiseksi?

Paljon kiitoksia!

Ystävällisin terveisin Elisa Reinikainen ja Mari Reis

LIITE 5: HAASTATTELURUNKO

MINÄ JA LÄHEISENI – HAASTATTELURUNKO

1. Kuka olet? *Valitse itseäsi kuvaava hahmo ja liimaa se paperiarkin keskelle*
2. Ketkä ovat läheisiäsi? *Valitse läheisiäsi kuvaavia sarjakuvahahmoja, liimaa ja nimeä ne paperiin.*
3. Keiden kanssa näistä asut? *Merkitse ympyröimällä.*
4. Keihin läheisiin pidät yhteyttä? *Merkitse nuoliviivalla.*
5. Ketkä pitävät sinuun yhteyttä? *Merkitse nuoliviivalla.*
6. Miten olet itse voinut vaikuttaa siihen, keiden kanssa sinulla on yhteydenpitoa?
7. Keihin muihin sinulle tärkeisiin ihmisiin toivoisit yhteydenpitoa?

■

YHTEYDENPIDON TOTEUTUMINEN

8. Kuinka pidätte yhteyttä?
9. Millaista yhteydenpitoa sinulla on läheisiin, joiden kanssa et nyt asu?
10. Miten säännöllistä yhteydenpito on?
11. Missä muodoissa yhteydenpito toteutuu?
12. Onko yhteydenpidossa joitakin rajoituksia? Jos on, miksi? Mitä ajattelet rajoituksista?

■

YHTEYDENPIDON ONNISTUMINEN

13. Millaista on onnistunut yhteydenpito?
14. Millainen on onnistunut tapaaminen?
15. Onko yhteydenpidossa ollut pettymyksiä tai epäonnistumisia?
 - Jos on ollut, niin millaisia?
 - Miten olet pystynyt ilmaisemaan pettymyksesi tai mielipahasi näissä yhteydenpitotilanteissa?

■

AIKUISET YHTEYDENPIDON TUKIJOINA

16. Miten sinun mielipiteesi yhteydenpidosta otetaan huomioon?
17. Miten sijaisperheesi tukee yhteydenpitoa läheisiisi?
18. Miten vanhempiesi ja sijaisvanhempien yhteistyö mielestäsi sujuu?
19. Miten sosiaalityöntekijäsi tukee yhteydenpitoa?
20. Mitä toivot aikuisten ottavan huomioon yhteydenpidosta sovittaessa?
21. Mitä yhteydenpidon toteutuksessa on tärkeää huomioida?

LIITE 6: AINEISTON ANALYSOINTI

